

POMPEJE

życie i śmierć w cieniu Wezuwiusza

WYSTAWA W MUZEUM ARCHEOLOGICZNYM W KRAKOWIE

2019-2020

INSTYTUCJA KULTURY
WOJEWÓDZTWA
MAŁOPOLSKIEGO

 MAŁOPOLSKA

POMPEJE – ŻYCIE I ŚMIERĆ W CIENIU WEZUVIUSZA

Wystawa w Muzeum Archeologicznym w Krakowie

5 października 2019r - 8 marca 2020r

Kuratorzy wystawy:

dr hab. Jacek Górski

Jolanta Kiszka

Ottó Fogas

Koordinator:

Csilla Szatmári

Instytucja wypożyczająca eksponaty:

Museo Archeologico Nazionale di Napoli

Organizatorzy wystawy:

Muzeum Archeologiczne w Krakowie

HEXART

Partner wystawy:

Salisbury Kft

Realizacja wystawy, wykonanie:

Móra Ferenc Muzeum, Szeged

Patronat honorowy:

Piotr Ćwik
Wojewoda Małopolski

WOJEWODA
MAŁOPOLSKI

Aldo Amati
Ambasador Włoch w Polsce

Katarzyna Likus
Konsul Honorowy Włoch

Witold Kozłowski
Marszałek Województwa
Małopolskiego

Jacek Majchrowski
Prezydent Miasta Krakowa

Ugo Rufino
Dyrektor Włoskiego
Instytutu Kultury w Krakowie

POMPEJE – ŻYCIE I ŚMIERĆ W CIENIU WEZUVIUSZA

Redakcja wersji polskojęzycznej:

dr hab. Jacek Górski

Jolanta Kiszka

Anna Saracyn

Opracowanie graficzne, przygotowanie do druku:

Milán Magyar

Przekład z języka włoskiego:

Lávinia Sándor, Katalin Tátrai

Przekład na język polski:

Karol Biernacki

Opis eksponatów:

Quintina Napolano (Museo Archeologico Nazionale di Napoli, MANN), Ottó Fogas

Jolanta Kiszka, Anna Saracyn (Muzeum Archeologiczne w Krakowie)

Zdjęcia:

Giorgio Albano (Museo Archeologico Nazionale di Napoli, MANN)

Agnieszka Susuł (Muzeum Archeologiczne w Krakowie)

ISBN 978-83-956157-2-6

Wydawca:

József Hoffmann (Salisbury Kft)

Opublikowane w 300 egzemplarzach

Organizatorzy/ Partnerzy:

Patronat medialny:

SPIS TREŚCI

WSTĘP 8

I. POMPEJE. *Valeria Sampaolo* 10

II. KATALOG ZABYTEKÓW 42

III. POMPEII. *Valeria Sampaolo* 72

Dyrektor Muzeum Archeologicznego w Krakowie dr hab. Jacek Górski

Wystawa „Życie i śmierć w cieniu Wezuwiusza”

Prawie 2000 lat temu rozegrała się jedna z najbardziej znanych katastrof w historii ludzkości. Wybuch Wezuwiusza w 79 r. naszej ery położył kres Pompejom – jednego z licznych miast Cesarstwa Rzymskiego. Trujące wyziewy z wulkanu i deszcz rozżarzonego popiołu zabiły wszelkie życie. Zginęli wszyscy, którzy nie zdążyli uciec. W krótkim czasie tętniące życiem ulice, place, domy, świątynie i łaźnie skryły się pod grubą, kilkumetrową warstwą popiołu wyrzuconego z wnętrza krateru. W Pompejach czas stanął w miejscu...

Żmudne i pracochłonne wykopaliska w miejscu, w którym rozegrała się starożytna tragedia, trwają od ponad 270 lat. Dzięki mrówczej pracy wielu pokoleń archeologów zatrzymane w czasie starożytne miasto z wolna odsłania swoje tajemnice. Paradoksalnie, śmiercionośny popiół stworzył warstwę ochronną. Wystarczy pod nią zajrzeć, aby znów znaleźć się w antycznych Pompejach.

Życie starożytnego miasta można zobaczyć na wystawie w Muzeum Archeologicznym Krakowie. U stóp Wawelu została odtworzona rzeczywistość Pompejów na chwilę przed katastrofą. Oryginalne przedmioty, które przetrwały kataklizm, zostały wypożyczone z Włoch, z Muzeum Archeologicznego w Neapolu – Museo Archeologico Nazionale di Napoli. Wystawa, na przykładzie ponad 100 eksponatów: fresków, marmurowych posągów, przedmiotów ze srebra, brązu, żelaza i szkła, w oryginalnej scenografii, ukazuje życie codzienne mieszkańców, zwyczaje religijne, życie polityczne, kulturę łaźni, kuchnię i medycynę ówczesnych mieszkańców Pompejów oraz świat gladiatorów. W spektakularny sposób ukazana jest też zagłada miasta.

Unikatowe eksponaty z jednego z najsłynniejszych stanowisk archeologicznych na świecie można było dotychczas podziwiać m.in. w British Museum w Londynie, Waszyngtonie, Seattle czy w Królewskim Muzeum w Toronto. Kraków dołącza do tej elitarnej grupy i po raz pierwszy, i na razie jako jedyny w Polsce, jest gospodarzem wspaniałej kolekcji o światowym znaczeniu. Ekspozycja jest wielkim wydarzeniem w polskim muzealnictwie. Dziękujemy naszym węgierskim partnerom za propozycję organizacji ekspozycji i wielką pomoc przy jej realizacji. Wystawa ma też wielkie znaczenie na polu wzmacniania więzi dyplomatycznych między Polską i Włochami. W stulecie ich nawiązania można sięgnąć do słów z naszego hymnu: *z ziemi włoskiej do Polski*.

Director of Archaeological Museum in Kraków dr hab. Jacek Górski

The exhibition „Pompeii. Live and Death in the Shadow of Vesuvius”

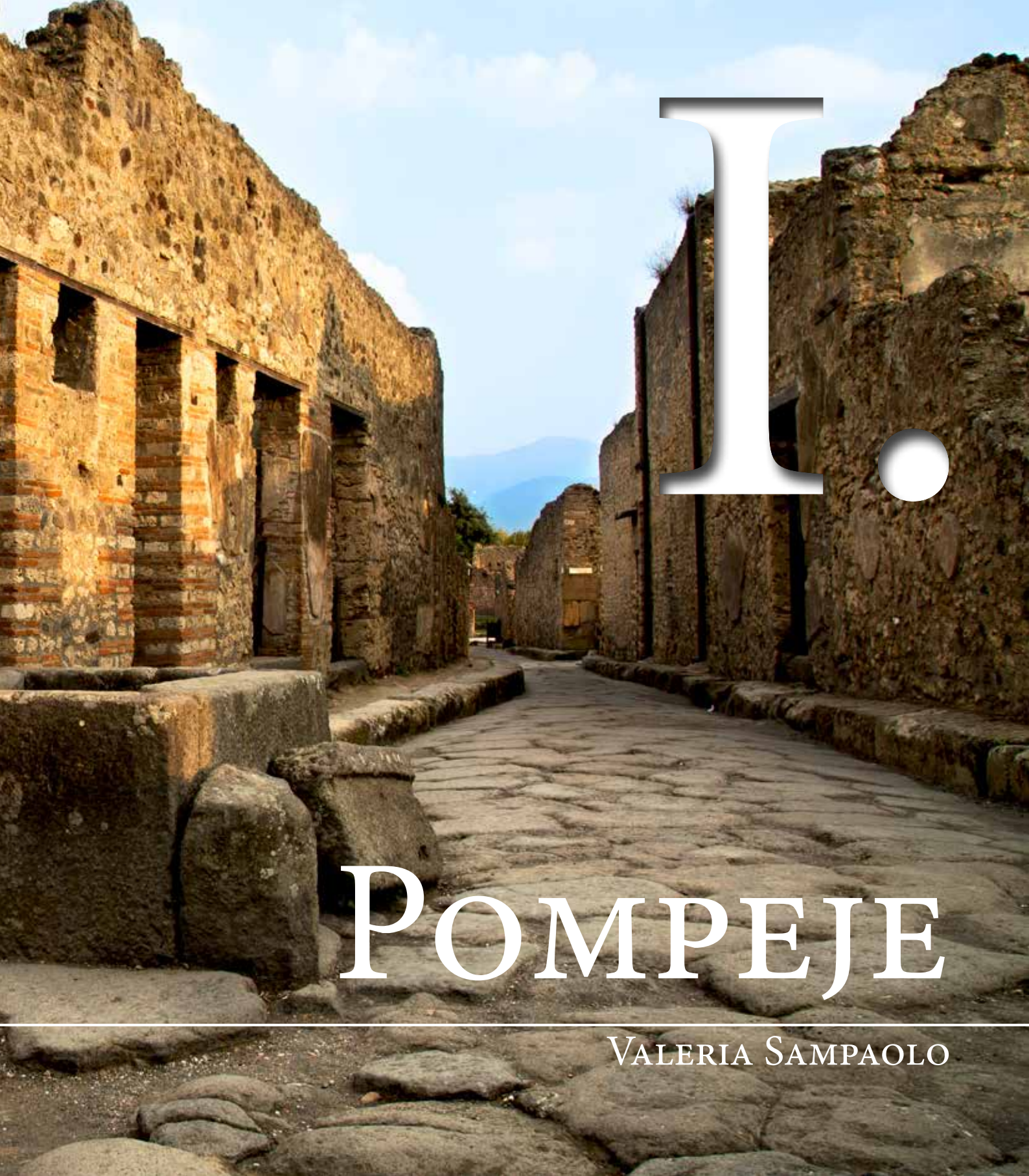
Almost two thousand years ago occurred one of the biggest tragedy in the history of mankind. The eruption of Vesuvius in the year 79 A.D. put an end to Pompeii – one of numerous cities of the Roman Empire. Toxic volcanic fumes and hot ashes killed all signs of life. All, who didn't managed to get away, died. In the short time, bustling streets, squares, temples and baths were buried under a few meter thick layer of ashes from the crater. Pompeii fell silent and a time stopped...

In the place of tragedy, tedious and intensive excavations have been conducted for over 270 years. Thanks to a painstaking work of generations of archaeologists, suspended in time “ghost town” slowly reveals its mysteries. Paradoxically, deadly ashes created a protective layer. You need only to look underneath, to find yourself in antique Pompeii.

The life of an ancient city is shown on the exhibition in Archaeological Museum in Krakow. At the foot of the Wawel Royal Castle, the reality of flourished city a moment before a catastrophe is reconstructed. Original objects, that survived the cataclysm, were borrowed from Italy, from National Archaeological Museum of Naples - Museo Archeologico Nazionale di Napoli. The exhibition, with over 100 exhibits displayed, such as: frescoes, marble statues, items made of silver, bronze, iron and glass reconstructs, in original scenography, an everyday life of ancient citizens of Pompeii, their religious customs, political life, bath, kitchen surroundings as well as their medicine and the world of gladiators. The destruction of the city is shown in a spectacular way.

Unique exhibits from one of the most famous archaeological sites in the world have been admired so far, among others, in British Museum in London, in Washington, Seattle or in Royal Ontario Museum in Toronto. Kraków is joining the elite group and as a first in Poland and so far an only one, becomes a host of an excellent, world-class collection. The exposition is a great event in Polish museology. We are grateful to our Hungarian partners for a proposal of its organisation and a big help with its realisation. The exhibition has its significance for strengthening diplomatic ties between Italy and Poland. Celebrating its 100th anniversary one can summon the words of Polish anthem: *from an Italian land to Poland*.

I.

POMPEJE

VALERIA SAMPAOLO

VALERIA SAMPAOLO

POMPEJE. WYDARZENIA HISTORYCZNE.

Strabon, grecki podróżnik i historyk, około 18 roku naszej ery opisuje Italię w V rozdziale swojego dzieła „*Geografia*”. Wśród mniejszych i większych miast Kampanii wspomina „warownię Herkulanum położoną na przylądku”. Później pisze o Pompejach, Noli, Nucerii i portowej Acerii. Te miasta były położone pomiędzy wykorzystywaną w handlu rzeką Sarno, a pokrytym przepięknymi zielonymi łąkami Wezuwiuszem. Leżały one na nizinnej obszarze, na północy którego znajdował się Wezuwiusz, na zachodzie morze i suszarnie soli. Od południowego wschodu są położone wzgórza Lattari, a na północnym wschodzie znana z żyznych ziem urodzajna Kampania, w której znaleziono ślady działalności człowieka z epoki neolitu. W rejonie górnego biegu rzeki Sarno – w Noli, w San Paolo Bel Sito, ale głównie w Poggiomarino odkryto osady z epoki brązu (XVI – XV wiek p.n.e.). W ostatniej z wymienionych miejscowości, znajduje się stanowisko archeologiczne Longola. Dzięki pracom wykopaliskowym prowadzonym w latach 2000 – 2011 poznaliśmy warunki życia ludności rolniczej zamieszkującej ten teren 2 tysięcy lat p.n.e. Chaty były prostokątne, na ich krótszym boku znajdowało się wejście. Ściany zbudowane z drewna były wzmacniane i chronione przy pomocy gliny rozprowadzanej jak tynk. Teren na którym wybudowano domy był podmokły i bagnisty dlatego regularnie osuszano go między XV a VI wiekiem p.n.e. Charakter terenu i prace melioracyjne powodowały, że osada znajdowała się na wyspach.

Niszczycielskie powodzie, które pojawiały się w okresie od końca VII wieku do połowy VI wieku p.n.e. zmusiły ludność mieszkającą na północ od rzeki Sarno do stopniowej emigracji. Ludzie osiedlali się na wybrzeżu, na mniejszych tufowych płaskowyżach, które dzięki ułożeniu linii brzegowej, aż do I wieku, znajdowały się w głębi łądu. Dopiero erupcja Wezuwiusza w 79 roku zmieniła kształt terenu.

Starożytne Pompeje były pierwotnie małą osadą leżącą na zaledwie 16 ha. rozciągały się wzdłuż linii brzegowej rzeki, na ziemi pochodzenia wulkanicznego i były pośrednikiem w handlu między osadami nadmorskimi, a tymi z wnętrza łądu. Rzeką posiadała porty przystosowane do cumowania wszelkich jednostek pływających, które przewoziły produkty rolne, zwierzęta i owoce morza między leżącymi w zatoce wysepkami, a osadami z głębi łądu. W porównaniu do późniejszej, większej osady, bezpieczeństwo niewielkiej wioski zwiększały mury obronne wzniesione z tufu – skały utworzonej z popiołu wulkanicznego (*pappamonte*). Pierwotne miasteczko pełniło funkcję centrum reprezentującego okoliczne osady – wskazuje na to sama nazwa Pompeje (pięć palców dłoni), co w miejscowym języku oznacza „całość”. Nowoczesne miasto zostało zbudowane na 66 hektarach na południowo-zachodnim krańcu Starego Miasta. Już stara osada posiadała Forum, czyli plac będący miejscem spotkań miejscowej ludności na którym omawiano kwestie handlowe i polityczne.

Wschodnia strona placu stykała się z biegnącą w kierunku północnym osią północ-południe, przedłużoną w Via Mercurio. Tam do prastarych traktów przyłączono nowe drogi (jak ości rybiego szkieletu), rysując tym samym strukturę dawnych skupisk mieszkalnych. W czasach archaicznych (VI w. p.n.e.) w południowym krańcu klifu zbudowano świątynię, która była sanktuarium dla handlarzy podróżujących łądem lub wodą. Żeglarze przepływający przez Zatokę Neapolitańską już z daleka dokładnie widzieli stojącą na klifie, pierwotnie poświęconą Heraklesowi a później Minerwie, dorycką świątynię.

W owym czasie mieszkańcy utrzymywali ściśle kontakty z zamieszkującymi wybrzeże Etruskami i Grekami. Dowodem na to jest ceramika wotywna odnaleziona przed świątynią Apolla. Tak jak w całej Kampanii również na tym terenie nastąpił okres samnicki, podczas którego napływający ze strony Apeninów lud mówiący językiem oskijskim przejął władzę.

Wtedy też nastąpił znaczny rozwój miasta. Mury obronne wzmocniono używając miejscowych skał wapiennych. W ich obrębie wzniesiono wiele nowych budowli, ale pozostawiono też bardzo dużo wolnej przestrzeni. Jak pisał Tytus Liwiusz: pod koniec VI wieku, kiedy pojawiła się flota rzymska w celu ukarania zbuntowanej przeciwko Republice ludności samnickiej, okoliczni mieszkańcy uciekli do miasta pozostawiając za sobą swoje gospodarstwa i ziemie uprawne.

Niewiele wiemy o systemie administracji z okresu samnickiego. Znamy tylko nazwiska kilku urzędników: *meddix tuticus*, którzy pełnili funkcje podobne do konsulów, kwestorów zajmujących się finansami oraz sprawujących nadzór nad budynkami prywatnymi i publicznymi, edylów.

Na obecność Samnitów jednoznacznie wskazuje również regularny, sieciowy plan miasta, drogi biegnące prostymi liniami i wielkie domy arystokratów budowane

w okresie IV – III wieku p.n.e. Wiele spośród tych domów zachowało się do okresu cesarstwa wraz z oryginalnymi ozdobami architektonicznymi i malowidłami ściennymi. Świadczy to, że były one symbolem statusu społecznego.

W domu Fauna (VI.12.2) i Chirurga (VI.1,10), a także w domu Sallustiusa zachowały się do dzisiaj dekoracje w I stylu. Są to wielkie ściennie panele w kształcie prostokąta, nad którymi widoczne są węższe i wypukłe malowane stiuki, naśladujące kolorowe marmurowe ozdoby pałaców hellenistycznych.

W domu Rzeźbionych Kolumn (VII.4,57) lub w domu Torello (V.1,7), które w I wieku ozdobiono nowymi malowidłami, zachowały się umieszczone obok wejścia rzeźbione z tufu kolumny. Prezentują one wyrafinowaną sztukę rzeźbiarską sprzed okresu ekspansji rzymskiej. W II wieku p.n.e. przekształcono bądź przebudowano wiele spośród starszych miejsc, jak na przykład Trójkątne Forum.

Zbudowano Teatr Wielki oraz kilka znaczących budynków użytku publicznego i kultowego, jak Bazylikę czy świątynię Jowisza. Obydwa budynki zwrócone są w kierunku forum.

Pamiętna wyprawa wojenna prowadzona przez Sullę w 89 roku p.n.e., której ślady są widoczne do dziś (np. ubytki pozostawione przez pociski z katapult w murach obronnych obok Porta Ercolano), przyczyniła się w znacznym stopniu do zmian w życiu społecznym, politycznym i urbanistycznym. Nie zmieniła jednak gospodarczego charakteru miasta. Oblężenie nie spowodowało znacznych strat. Po tym jak Pompeje skapitulowały, Sulla natychmiast ruszył dalej na wojnę przeciwko Mitrydatesowi. W Pompejach zaś – według napisów pochodzących z pierwszego okresu po oblężeniu – do momentu, gdy stały się one kolonią rzymską, następowały po sobie poszczególne władze (magistraty), jak np. *interrex* (zastępujący króla).

Przekształcenie miasta w kolonię nastąpiło dopiero w 80 roku p.n.e. pod wpływem Publiusza Korneliusza Sulli, który był bratankiem dyktatora. Wtedy zmieniono nazwę miasta na *Colonia Veneria Cornelia Pompeianorum*. Wprowadzono system administracyjny zwyczajny i powołano do życia pierwszy *ordo decurionum*, tj. miejscowy senat. Wyznaczono nowych urzędników, których tym razem wybrano nie ze starych oligarchicznych pompejańskich rodzin, lecz spośród tzw. nowych ludzi (*homines novi*). Byli to najczęściej oficerowie wysokiej rangi lub przybysze, którzy wzbogacili się podczas wojen domowych. Językiem urzędowym została łacina. Ziemie przeciwników systemu Sulli wywłaszczono i rozdano nowym mieszkańcom. Wielu z nich jednak z różnych powodów nigdy nie przybyła do miasta, dlatego swoje nowe majątki odsprzedali poprzednim właścicielom, którzy kilka dziesięcioleci później (między 50-40 rokiem p.n.e.) powrócili i ponownie przejęli władzę.

Rada Miejska składała się z 80-100 dekurionów, z których co 5 lat mianowało dwóch wysokich urzędników (duumwi-

rów). Dekurioni wybierani byli spośród posiadających dobrą reputację wyzwolonych niewolników, których dochody osiągały przynajmniej 100 000 sesterców. Nosili *toga praetexta*, zajmowali lepsze miejsca na przedstawieniach, oraz mieli prawo nadzorować inne funkcje w administracji. W szczególnych przypadkach mogli mianować synów handlarzy i wyzwolonych niewolników. Duumwirów (dwóch mężczyzn kierujących miastem) i edylów wybierano przy udziale wszystkich obywateli dysponujących prawem wyborczym każdego roku w marcu na tzw. zebraniach ludu (*comitium*). Na początku lipca mogli już objąć swoje funkcje. Dysponujący władzą wykonawczą duumwirowie (*duoviri iure dicundo*) najpierw byli zobowiązani do zdobycia rangi edyla. Co pięć lat wybierano duumwirów (wyższych urzędników) zwanych *quinquennales*, do ich zadań należało wyznaczenie nowych dekurionów. Funkcje kapłanów również były obsadzane na zasadzie wyborów, chociaż nie miały wielkiego znaczenia z powodu braku kontroli nad administracją miasta. Do zadania tego przeznaczano synów najznamienitszych rodów, w epoce cesarskiej zaś osoby blisko związane z cesarzem (*princeps*). Spośród kapłanek najważniejsze były *sacerdos publica Veneris* i *sacerdos publica Cereris* (kapłanki Wenus i Ceres).

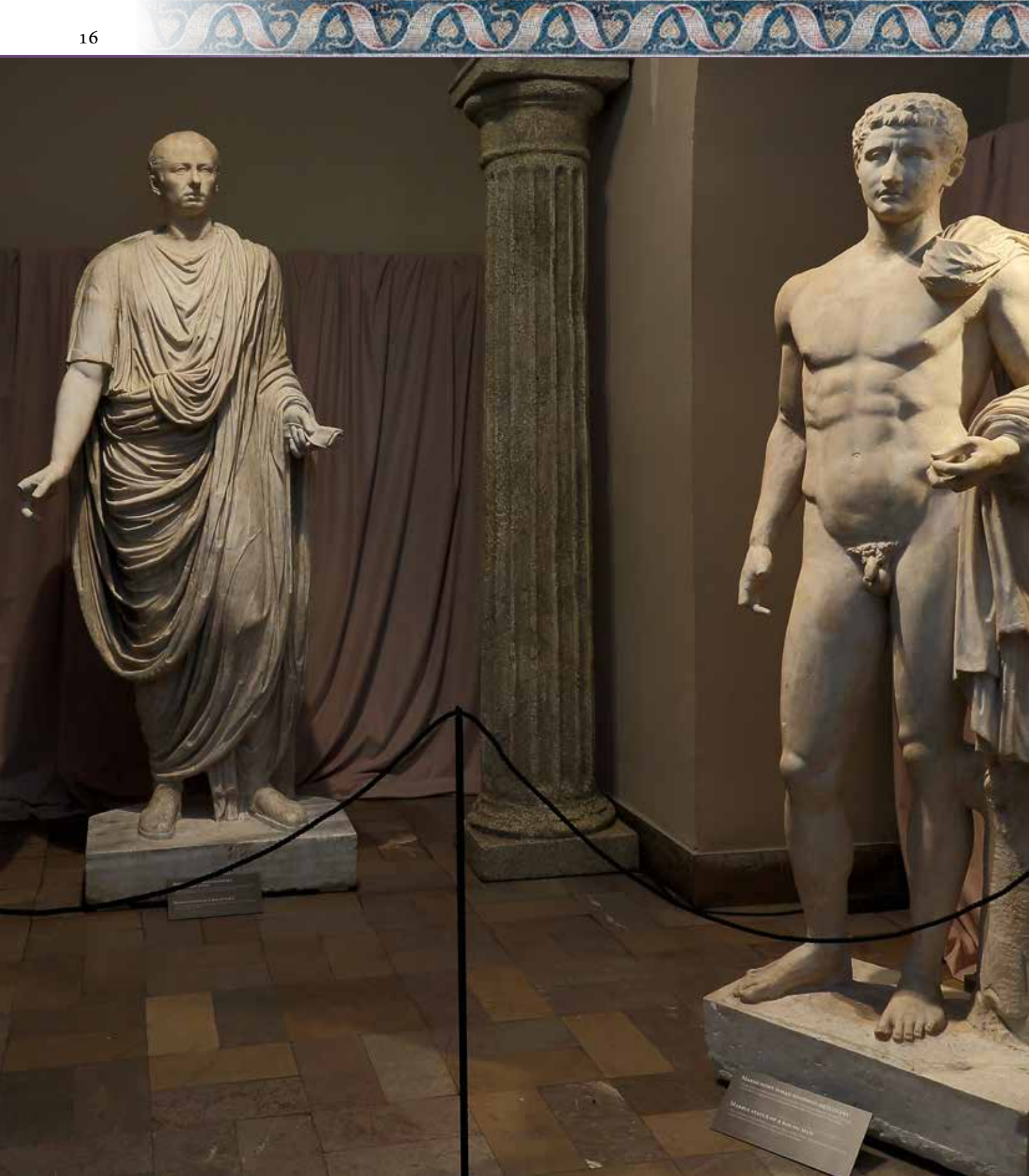
Wewnątrz murów, które w tym czasie otaczały już obszar 66 hektarów miasto rozwijało się w kierunku wschodnim. Wtedy to zbudowano ufundowany przez duumwirów Gajusza Kwintusa Valgusa i Marka Porcjusza amfiteatr rzymski zaopatrzony w dwa zewnętrzne rzędy schodów, którymi można było się dostać na widownię. W południowo-zachodniej części miasta wzniesiono świątynię Wenus, patronki Sulli i nowej kolonii. Imponująca budowla była też widoczna od strony morza, przez co służyła również jako punkt orientacyjny dla żeglarzy oraz wskazywała na znajdujący się poniżej port – jeden z najważniejszych ośrodków handlowych miasta. Obok Teatru Wielkiego w czasie urzędowania wspomnianych już Kwintusa Valgusa i Marka Porcjusza zbudowano mniejszy, kryty odeon, któ-

ry był miejscem organizowania przedstawień muzycznych. Według odnalezionego napisu dwaj urzędnicy nie tylko nadzorowali budowę, lecz prawdopodobnie częściowo ją sfinansowali.

Teren otaczający miasto pod względem administracyjnym zorganizowano w tzw. *pagusy* i *vicusy*, które najczęściej były zarządzane przez magistrów. Źródłem ich bogactwa była działalność handlowa na wyspach greckich, w Azji oraz w Afryce Południowej. Pod koniec I wieku p.n.e. ostаточно wykształcił się urbanistyczny obraz Pompejów, który pozostał w niezmiennym stanie aż do chwili katastrofy w 79 roku. Dzielnice mieszkalne miasta organizowały się wzdłuż dwóch *decumanus* (ulica przecinająca miasto na osi wschód-zachód): *via di Nola* i *via dell'Abbondanza*. I przy trzech *cardines* (ulica przecinająca miasto na osi północ-południe): *via di Mercurio*, *via Stabiana* i *via di Nocera*. Całość otoczona była murem obronnym o długości 3200 metrów, z 12 wieżami i 7 bramami.

Okres panowania cesarza Augusta przyniósł ze sobą ważne modyfikacje, bowiem wraz z zakończeniem wojen domowych rola murów obronnych straciła na znaczeniu. Dlatego też istniejące mury wykorzystano jako fundamenty do budowy domów mieszkalnych, tarasów i ogrodów, które wykraczały już poza pierwotne granice miasta. W celu zaopatrzenia w wodę floty stacjonującej na Polach Flegrejskich i w Misenum zbudowano akwedukt Serino, który przeciął cały teren wokół Wezuwiusza. Zaopatrzał też w bieżącą wodę całe miasto i przez to, wzorując się na pałacach, w wielu domach powstały fontanny (*nymphaeum*). Budowano również nowe łaźnie. Oprócz powstałej w okresie samnickim łaźni Stabiae powstała łaźnia obok forum, poza miastem w sąsiedztwie Porta Marina oraz termy Sarno, których kilkupiętrowe zabudowania rozciągały się na południowym krańcu miasta. W środkowej części IX regionu również rozpoczęto budowę łaźni, lecz nie zdążyła być ukończona.

Koniec wojen oraz rozwój działalności handlowej przyczyniły się do wzrostu dobrobytu, co z kolei umożliwiło zdobienie marmurem domów położonych wokół forum. Po obydwu stronach Kapitolium wzniesiono łuki triumfalne, prawdopodobnie na cześć członków rodziny cesarskiej. Całkowicie przebudowano i powiększono znajdujące się w północno-wschodniej części placu targowisko, *macellum*. Zburzono budynki mieszkalne, aby ku czci cesarskiej rodziny wzniesić świątynię Lares Publici i świątynię Genius Augusti. W ich pobliżu wybudowano wspaniały budynek kapłanki Eumachii. W tej części forum na frontonach portyków można przeczytać, że wielkoduszną fundatorką i damą (Eumachia) zbudowała ten budynek zaopatrzony w *chalcidicum*, kryty korytarz (*crypta*) i portyk w imieniu własnym i syna Marka Numistrio Frontona na cześć Concordii Augusty (nowe bóstwo wyniesione przez politykę Augusta) i Pietas (bogini uosabiająca pobożność).

Spośród bogatej ornamentyki zachował się tylko zawierający motywy roślinne portal, a z wielu rzeźb z przedsionka i portyku pozostały tylko przedstawienia Eumachii i Concordii. W południowej części pałacu podłogę z tufu zastąpiono marmurem, a pomniki miejscowej elity pomnikami członków rodziny cesarskiej. Dzięki hojności braci Holconii oraz duumwirów Rufusa i Celera powiększono i ozdobiono Teatr Wielki. W sąsiedztwie amfiteatru wydzielono duży, otoczony rzędami kolumn teren do uprawiania sportu dla młodzieży. Młodzi ludzie w pobliżu Trójkątnego Forum postawili pomnik poświęcony ich patronowi, Markowi Klaudiuszowi Marcellusowi. Był on ulubionym krewnym cesarza Oktawiana Augusta i zmarł w 23 roku p.n.e. w wieku 19 lat.

PRZECZUCIE KOŃCA

Codzienne życie miasta produkującego i handlującego głównie winem i warzywami przebiegało spokojnie aż do 62 roku. 5 stycznia tego roku miejscowości położone w Kampanii, przede wszystkim te w pobliżu Wezuwiusza, zostały zde-

wastowane przez ogromne trzęsienie ziemi. Był to zwiastun katastrofy, która nawiedziła miasto siedemnaście lat później. Ludzie nie rozpoznali tego sygnału, tak jak nie rozumieli innych następujących po sobie groźnych zjawisk naturalnych, bowiem nie wiedzieli, że Wezuwiusz jest wulkanem. Trzęsienie ziemi zniszczyło lub poważnie uszkodziło wiele budynków, szczególnie tych położonych w pobliżu forum i Bramy Wezuwiusza. Przedstawienie zniszczeń można obejrzeć na dwóch marmurowych płaskorzeźbach zdobiących *lararium* (miejsce kultu larów) w domu Lucjusza Ceaciliusa Iucundusa. Po trzęsieniu ziemi w mieście zapanował chaos i niektórzy mieszkańcy samowolnie zajmowali tereny publiczne. Dlatego cesarz Wespazjan wysłał trybuna Tytusa Swediusza Klemensa, aby na miejscu nadzorował zwracanie własności publicznej miastu.

Mieszkańcy Pompejów zaczęli naprawiać szkody powstałe po trzęsieniu ziemi i odbudowywać zburzone budynki. Tylko świątynia Izydy została zbudowana od nowa, łącznie z położeniem nowych fundamentów. Jej budowę sfinansował wyzwolenc, ojciec sześciolatniego chłopca Numeriusa Popidiusa Celsinusa w imieniu swojego małoletniego syna, aby przyspieszyć jego karierę polityczną. Do 79 roku na forum odbudowano jedynie świątynię Apollina, na swoją kolej wciąż czekało Kapitolium. Centrum życia handlowego stopniowo przeniosło się w stronę Via della Abbondanza, gdzie jeden po drugim otwierano nowe sklepy, farbiarnie i karczmy. Odbudowano znaczniejsze domy, takie jak Dom Menandra (I.10,4), Dom Ceiusów (I.), czy posiadający przynajmniej trzy zewnętrzne kolumnady Dom Kitarzysty (I.4,25). Zrekonstruowano Dom Cryptoporticus (I.6,2) i otoczony potężnym ogrodem Dom Lorejusza Tyburtynusa, zwany także Domem Oktawiana Quartio. Odbudowano także mniejsze budynki mieszkalne, w których atrium znajduje się na skraju domu i nie posiada *impluvium* (prostokątnego basenu w posadzce atrium które zbierało wodę deszczową wpadającą przez otwór w dachu) (I.,II.12-15).

ERUPCJA

24 sierpnia 79 roku przed południem, jak to szczegółowo opisał Pliniusz Młodszy w dwóch listach adresowanych do historyka Tacyty, około trzynastej wokół szczytu wulkanu powstała chmura w kształcie sosny uformowana z wystrzelonych przez wulkan materiałów. Kiedy słup osiągnął wysokość około 20-30 km zniknęło oddolne ciśnienie. Gaz, popiół i pozostałe materiały wulkaniczne rozprzestrzeniły się po niebie, a następnie opadły zostawiając na ziemi wysoką na 130-140 cm jasną warstwę pumeksu. Zmiana właściwości fizycznych i chemicznych wyrzuconych materiałów spowodowała tymczasowe załamanie się słupa. Spadły z ogromną szybkością na bok góry tworząc wulkaniczną rzekę. Kiedy około godziny piętnastej całkowicie zakryły Herkulanum, erupcyjny materiał wulkaniczny, tzw. szary pumeks na nowo przykrył Pompeje warstwą o grubości około 1 metra.

Kiedy zakończyła się faza opadu pumeksu nastąpiła kolejna, hydromagmatyczna erupcja. Magma weszła w interakcję z głęboko leżącymi wodami gruntowymi co było preludium do ponownego, głośnego i silnego procesu sejsmicznego. Na stokach wulkanu powstały szczeliny, z których wydostawały się płomienie i twardy, żarzący się materiał, przez Pliniusza Starszego opisany jako płonące łąki i domy zbudowane na stokach Wezuwiusza. 24 sierpnia tego pamiętnego roku mieszkańcy Pompejów wykonywali zwyczajne, codzienne czynności, które gwałtownie przerwał wybuch wulkanu. Odnaleziono narzędzia porzucone przez robotników zdobiących dom, porozrzucone flakoniki z perfumami, monety czy biżuterię. Pomimo emocji wywołanych nieprzygotowaniem w momencie zagrożenia, pompejańczycy wciąż mieli dość czasu, aby zabrać najwartościowszy dobytek. Chwilowe osłabienie erupcji wulkanu zmyliło wielu ludzi. Kiedy chmury materiałów wulkanicznych zaciemniły niebo i zapanowała całkowita ciemność, mieszkańcy zamiast uciekać schronili się w swoich domach. Następnego dnia o świcie w wyniku

załamania się erupcyjnej chmury magmowej, po stokach wulkanu z wielką szybkością spływały żarzące się potoki. Z potężną siłą zmiotły znajdujących się na swojej drodze ludzi i domy.

Stratygrafia Pompejów wykazuje, że powyżej lawy znajduje się sześć warstw pyłu, który pokrył dachy powodując ich załamanie. 26 sierpnia to tętniące życiem miasto zginęło zasypane morzem popiołu, z ponad którego wystawało tylko kilka dachów najwyższych budynków.

DOMY

Dwie trzecie powierzchni miasta zajmowały domy mieszkalne, sklepy i warsztaty. Domy o powierzchni 450-3000 m² należące do bogatszej warstwy mieszkańców (np. Dom Fauna) lokowane były przeważnie w północno-zachodniej dzielnicy. Giuseppe Fiorelli zaznaczył ją jako VI dzielnicę na mapie topograficznej (podział na dzielnice mieszkalne) z 1858 roku. Mamy do czynienia z domami typu „włoskiego”, w którychienne pomieszczenia rozlokowane zostały wokół atrium. W II p.n.e. dołączono do nich greckie pomieszczenia takie jak: *peristylum*, *triclinium*, *oecus*. Stało się to pod wpływem wschodniego, hellenistycznego stylu w architekturze który sprawiał, że domy stawały się wygodne i eleganckie. Miejskowa arystokracja, posiadacze ziemscy, bogaci handlarze dysponowali salonem letnim i zimowym, osobnym budynkiem dla służby i wielopomieszczeniową łaźnią z ogrzewaniem podłogowym.

Zatrzymane życie miasta spowodowane erupcją wulkanu w 79 roku zdradza nam, że niektóre domy zachowały wykonane przed kilkudziesięciu laty wyposażenie i zdobnictwo. Świadczy to o przywiązaniu do hellenistycznych gustów i wzorców. Przykładem jest dom Fauna, w którym znaleziono freski i mozaiki, stworzone 150 lat przed wybuchem. Dom zyskał nazwę od figurki satyra znajdującej się w tamtejszym *impluvium*. Jeśli przyjmiemy hipotezę opartą o treść napisów w języku oskijskim, według których

zamieszkiwał go ród Satriuszów, to umieszczenie tej figurki świadczy o podkreśleniu starożytnego i mitycznego rodowodu jego mieszkańców.

Typowy dom w Italii posiadał kilka charakterystycznych cech: dwuskrzydłową i bogato zdobioną bramę wejściową, położone w końcu atrium prostokątne *tablinum* oraz usytuowane po bokach atrium: *cubiculum* i *ala*. W domu umieszczano popiersie jednego z przodków tak, aby było widoczne też z ulicy. Zwyczaj ten zaczął zanikać z powodu wzrastającej liczby ludzi, którzy dopiero co się wzbogacili, gdyż nie posiadali oni sławnych przodków. W *tablinium* znajdowała się drewniana skrzynia, wzmocniona żelaznymi płytami i bogato zdobiona elementami z brązu, w której przechowywano wartościowe pamiątki rodzinne. Chronił ją skomplikowany zamek i przedstawienia bóstw. Spoczywała ona na specjalnej kamiennej podstawie przez co nie dało się

jej poruszyć. W kilku miejscach, jak na przykład w domu Wettiuszów (VI. 15,1) w trakcie remontu malarz, nie mogąc przesunąć skrzyni namalował freski dookoła niej, pozostawiając znajdujący się za nią obraz nienaruszony.

Kamienny stół za *impluvium*, *cartibulum*, wskazywał na dawną funkcję tego pomieszczenia, w który w przeszłości spotykała się rodzina, spożywano posiłki, pracowano i odpoczywano. Od I wieku wykonywano go z marmuru. Zakończenie nóg było w kształcie lwich pazurów, później zdobiono go bukietem akantów, rogiem obfitości czy medalionami. Pośrodku atrium znajdował się mały basen zwany *impluvium*, do którego wpadała przez *compluvium* (otwór w dachu) woda deszczowa, którą następnie odprowadzano do cysterny w piwnicy. Obok niego niekiedy umieszczano małą kolumnę lub marmurowy posąg, który mógł pełnić funkcję fontanny. W niektórych domach zamiast pomnika

umieszczano wielkie naczynie i woda z niego wypływała do położonego niżej basenu. Jeśli pozostawiono otwartą bramę, z ulicy widać było znajdujące się na końcu atrium *tablinum*. Pierwotnie umieszczone było w nim *lectus genialis* (łóże małżeńskie). Później spożywano w nim posiłki, jednak potem jadalnię przeniesiono do *triclinum*, a to pomieszczenie wykorzystywano jako rodzinne archiwum i miejsce, gdzie przyjmowano distinguished gości.

Jadalnia, bądź *triclinum* były miejscem, gdzie pan domu prezentował swoje bogactwo, upodobania i obycie poprzez ilość i jakość znajdujących się w nich przedmiotów, sposób przyjmowania i zabawiania gości. Biesiadom towarzyszyła muzyka, śpiew i deklamacja wierszy. Pomieszczenia te do dzisiaj są rozpoznawalne dzięki ich schematowi w kształcie prostokąta i ozdobom ściennym. Istotne są różnice w zdobnictwie poszczególnych pokoi, zarówno jeśli chodzi

o ściany, jak i podłogi. W jadalni spożywano posiłek na ustawionych w kształt U trzech sofach, które otaczały stół. Na ocalałych freskach z miejscowości leżących w pobliżu Wezuwiusza można oglądać przedstawienia biesiad.

Małe sypialnie (*cubiculum*) początkowo umieszczano wokół atrium skąd otrzymywały światło. Począwszy od I wieku, kiedy życie prywatne zaczęło się toczyć w głębi domu. Pojawienie się perystylu – ogrodu otoczonego rzędem kolumn i portyków spowodowało budowę nowych, zaopatrzonych w duże okna pomieszczeń. Umożliwiały one podziwianie pięknego ogrodu, pełnego kwiatów, krzewów, drzew, rzeźb, kolumnienek czy fontann. Z domów wzniesionych w południowo-zachodniej części miasta roztaczał się piękny widok na zatokę. Niektóre domy posiadały jadalnię na każdą porę roku, w innych miejscach spotykamy urządzone na powietrzu

triclinium. Znajdujące się tam łóża budowano z cegły i były osłanianie przez drewnianą lub ceglana pergolę.

Wchodząc do ogrodu wstępujemy do bajkowego świata, gdzie prawdziwe drzewa i rośliny, marmur i ozdoby z brązu mieszają się z tymi przedstawionymi na freskach. Wolne tryskanie wody z fontanny daje poczucie świeżości, podczas gdy drobne kanaliki, sprytnie zamaskowane w figurkach zwierzęcych wydają dźwięki podobne do rechotu żab czy śpiewu ptaków. W zakamarkach ogrodu lub w kolumnadzie perystylu umieszczano pomniki pisarzy lub uczonych wykonane z terakoty.

Perystyl z dwoma rzędami kolumn przyczynił się do stworzenia dwóch różnych rodzajów atrium. Antycznego tokańskiego z dachem wspieranym przez belki, w którym w każdym z czterech kątów *impluvium* stała jedna kolumna. I rzadziej spotykanego atrium korynckiego, w którym po każdej stronie *impluvium* stało kilka kolumn. Takie atrium odnaleziono jedynie w trzech miejscach w Pompejach.

Kuchnia była bardzo mała i znajdowała się przeważnie w tylnej części domu. Budowano ją z cegły i można ją rozpoznać po ladzie służącej do gotowania. Czasami posiadała piec i zlew. W kilku domach obok kuchni były zbudowane łazienki. Wykorzystywały powietrze podgrzane przez piec, które następnie krążyło w znajdującym się w podłodze *caldarium*. W domach o większym standardzie budowano również łaźnie.

Istniały specjalne *cubicula* (sypialnie) do zabaw erotycznych, które były ozdobione realistycznymi freskami erotycznymi. To w nich rozrywce oddawał się *dominus* (pan domu) i ewentualnie jego przyjaciele. Do zabawy erotycznych wykorzystywano głównie niewolników. Można przypuszczać, że w domach, w których *cubicula* usytuowane zostały w częściach zamieszkałych przez niewolników byli tam oni wykorzystywani seksualnie.

W przeciwieństwie do tego prostytutkę na wielką skalę uprawiano w lupanarze (VII. 12,18-20), który znajdował się

bezpośrednio za termami Stabiae. Z usług tego rodzaju można było także skorzystać w karczmach, hotelach czy łaźniach, gdzie często spotykamy niewielkie pokoiki z łózkami z cegieł.

Wyzwoleni niewolnicy, drobni handlarze i rzemieślnicy mieszkali w domach o mniejszej powierzchni (120–350 m²). Pomieszczenia rozlokowane były wokół krytego atrium, małego wewnętrznego podwórka, bądź wokół *viridarium* (ogrodu). Niektóre z nich miały pokoje reprezentacyjne. Istniały też skromne, kilkumetrowe kwatery. Czasem jako mieszkania używano 1-2 pokoi ulokowanych na tyłach sklepu albo drewnianej galerii nad sklepem do której wchodziło się po drewnianych schodach.

TECHNIKI BUDOWLANE

W okresie samnickim (IV-III wiek p.n.e.) domy mieszkalne składały się wyłącznie z sypialni rozlokowanych wokół atrium, z bocznych pokoi, *tablinum* (jadalni) i małego tylnego ogrodu (Dom Chirurga, VI. 1, 10; Dom Salustiusza VI. 2,4). Brakowało w nich *impluvium* i wodę musiano czerpać nawet z 36 metrowych studni. Ściany zewnętrzne wzniesiono w regularnych, poziomych rzędach z ciosanych kamieni (*opus quadratum*), które wydobywano w dolinie rzeki Sarno. W przypadku wewnętrznych ścian działowych stosowano tzw. technikę *opus africanum*. Jako materiału spajającego używano niewielkich ilości gliny.

Najbardziej okazałe domy wznoszono przez cały II wiek p.n.e. Były to prawdziwe pałace, w których znajdowały się dwa atria: jedno z nich służyło celom reprezentacyjnym, drugie zaś prywatnym (Dom Labiryntu VI. 11, 10; Dom Fauna VI. 12,2; Insula Arriana Polliana VI. 6,1; Dom Obeliusa Firmusa IX. 14,4). Mury ułożone w *opus quadratum* zbudowane były z masywnego tufu z Nocery. Kamienie ciosano z taką precyzją, że miejsca ich styku są ledwo widoczne. Tego samego rodzaju kamienia używano do budowy basenów, otworów cystern, głowic kolumn i filarów.

W okresie cesarskim rozpoczęto szklenie okien przez co atrium przestało być głównym źródłem światła, a budowa wodociągów sprawiła, że *impluvium* stało się zbędne. Atrium zostało zdegradowane do zwyczajnego *vestibulum* (przedsionka). Pomieszczenia wewnętrzne stały się najważniejszymi miejscami w domu. To w nich właściciel zaczął przyjmować przyjaciół i gości, którzy nie byli klientami. Technika murarską stało się *opus reticulatum*. Małe bloki tufu w kształcie sześciątów układano pod kątem 45°, przez co przypominały romby. W ostatnim okresie miasta, po trzęsieniu ziemi, do budowy używano głównie cegieł.

MALOWANE DEKORACJE

Wyjątkowe miasta z okolic Wezuwiusza do dziś cieszą się ogromnym zainteresowaniem naukowców i turystów. Między innymi z powodu dobrze zachowanych, zachwycających fresków. Często wykorzystywane są one jako ilustracje do tekstów Horacego, Petroniusza, Pliniusza i Marcjalisa. Ten bogato zdobiony rzymski świat, znany od czasów renesansu dzięki antycznym eksponatom z marmuru, staje przed nami w Pompejach. Widzimy tutaj prawdziwe małe starożytne miasteczko, w którym żyli zarówno zwykli ludzie: handlarze, rzemieślnicy, piekarze jak i bogaci arystokraci.

Pierwsze odkryte freski przedstawiały mitycznych bohaterów, amorki, menady, satyrów, krajobrazy i martwą naturę. Zostały one zdjęte ze ścian, odrestaurowane i oprawione w ramy, następnie zaś jako „zbiór pięknych obrazów” trafiły do kolekcji króla Bourbona, który w tamtym czasie jako jedyny spośród panujących głów dysponował takimi zbiorami. Prace wykopaliskowe rozpoczęto w 1738 roku w Herculanium, a dziesięć lat później w Pompejach. Niepowtarzalne bogactwo odkrytych tam zabytków było cenione przez ponad 100 lat wyłącznie ze względu na ich zawartość, jedynie jako odniesienie do źródeł literackich. Studiowano wyłącznie ikonografię fresków. August Mau w 1873 roku, jako pierwszy zaczął badać nie tylko poje-

dyńcze obrazy i analizować niektóre sceny, ale rozpoczął badania nad całym kontekstem dekoracyjnym. Malowane ściany uważał za jednostki artystyczne, analizował jakie motywy je łączą, a jakie elementy są odmienne, a także które powierzchnie architektoniczne nimi ozdabiano. W wyniku tych badań był w stanie stworzyć chronologię ich powstawania i posegregować odkryte eksponaty według „czterech stylów”. Stworzył więc taki system, który umożliwił umiejscowienie dzieła w historii. Było oczywiste, że freski są odzwierciedleniem mody, która panowała podczas ich powstawania, ale istniały one również poza ramami czasowymi stylów, w których je stworzono.

STYL I

Najstarszy sposób dekorowania ścian, tzw. I styl polegał na naśladowaniu wyglądu ścian wykonanych z kolorowych brył marmuru: czerni onyksu, żółci i zieleni alabastru. Ale bywało, że malunki nie były wzorowane na ich kolorach, co miało podkreślać wagę i charakter dekoracji. Każdy prostokąt namalowanego bloku kamienia był połączony listwami sztukatorskimi, które dodawały trójwymiarowego efektu. Dekoracje ściennie kończyły się u sufitu wystającym parapetem (np. Dom Fauna). W większości przypadków zostały one stworzone przy użyciu słabej jakości materiałów i nietrwałej techniki. Cechą charakterystyczną dla Kampanii jest podkreślanie pionowych elementów, jak np. wnętrza framug lub dostosowanie dekoracji do rzeczywistych otworów (jak można zauważyć to w Domu Salustiusza), bądź w przypadku malowanej, powtarzającej się dekoracji filaru podporowego towarzyszącego rzędowni kolumn w perystylu (Dom Fauna), co jest zapowiedzią charakterystycznej dla II stylu perspektywy iluzjonistycznej. Drugą cechą sztuki pompejańskiej jest rozwiązanie stosowane w narożnikach, gdzie nie stykają się płaskie ściany lecz wypukłe powierzchnie. Na niektórych powierzchniach ściennych I stylu pojawiają się motywy figuralne: z malowanych płaszczyzn sztucznego marmuru wyłaniają się ptaki, morskie i lądowe stworzenia.

Dekoracjom I stylu towarzyszy podłoga z białego, ubitego kamienia wapiennego lub podłoga *cocciopesto* (zrobiona z drobno potłuczonych dachówek wymieszanych z zaprawą murarską) bądź lastriko, czasami ze skomplikowanymi figurami geometrycznymi. Zdarzało się, że rysowano próg, krawężnik, lub mniejszy albo większy dywan w zależności od funkcji danego pomieszczenia. W tym okresie rzadko pojawia się różnokolorowy kamień lub marmur, jednocześnie możemy spotkać mozaiki *emblemata*.

Emblemą w istocie nazywamy przełożenie obrazu – nierzadko autorstwa słynnego artysty – na formę kamienną lub mozaikę. Dzieło to jest przygotowywane w prostokątnej ramie z cegieł lub płyt kamiennych o rozmiarach od 30 do 60 cm. Złożone jest z drobnych, wielokolorowych płytek, które następnie układa się na tło z większych i jednokolorowych płyt. Następnie oprawia się je w wielobarwną ozdobną ramę, którą może zdobić motyw gilosa, meandra, spirali czy fali. Później mozaiki przeniosły się ze ścian na podłogi, po to tylko, aby po kilku dziesięcioleciach na nie powrócić. Szczytem artystycznym tej formy jest bezdyskusyjnie odkryta w salonie w Domu Fauna mozaika przedstawiająca starcie Aleksandra Macedońskiego z perskim królem Dariuszem III. Ma 5 metrów długości i 2,7 m wysokości. Jest kopią obrazu Filoksenosa z Eretrii zamówionego przez króla Macedonii Kassandra. W tym samym budynku odkryto jeszcze dwanaście innych mozaik, takich jak sceny przedstawiające kaczki, ibisy oraz krokodyla i hipopotama na Nilu, kota z kuropatwą, czy Dionizosa na lamparcie.

II STYL (90 – 20 ROK P.N.E.)

Na początku I wieku p.n.e. wraz pojawieniem się nowych osadników zmienił się styl dekoracji ściennych i architektonicznych, które otworzyły drogę do iluzji perspektywicznej. Większość tych śladów zachowała się na przedmieściach Pompejów. Witruwiusz w swoim dziele „*O architekturze*” wspomina: *Na miejscach otwartych, jak w eksedrach, korzystając z wielkich wymiarów ścian malowali*

dekoracje tragediowe, komediowe lub satyryczne. Potwierdza to tym samym hipotezę, że malarstwo w pewnym stopniu wywodzi się z teatru. Do jej poparcia przywołuje się również należącą do Fanniusza Synistora Willę z Boscoreale, którą zrekonstruowano w Metropolitan Museum of Art w Nowym Jorku. Wśród znajdujących się w niej fresków znajdują się sceny mitologiczne, miejskie i wiejskie. Według innych teorii mowa jest o wpływie hellenistycznej architektury monumentalnej, szczególnie o ptolemejskim Egipcie.

Drugi styl pompejański również zawierał przedstawienia, który miały imitować bloki marmuru. W przeciwieństwie jednak do poprzedniego próbował sprawić, aby widz uwierzył, że patrzy przez okno, albo przez drzwi do innego pomieszczenia. Zgodnie ze swoją nazwą, w drugim stylu pojawiają się liczne przedstawienia kolumn, frontonów i innych elementów architektonicznych, które tworzą iluzję trójwymiarowości. Na pierwszym planie często przedstawiano kolumny, a następnie ciągnące się w głąb obrazu kolumnady, wśród których umieszczano postacie lub sceny mitologiczne. Ponadto styl ma wyraźnie realistyczny charakter i odzwierciedla krajobrazy i codzienne przedmioty. Zostały one przedstawione w taki sposób, aby wydawały się prawdziwe, ze szklanymi wazami i półkami, a stoły sprawiały wrażenie, że wystają ze ścian.

Wyszukane dekoracje pojawiają się najpierw w *triclinium* (jadalnia) i pomieszczeniach reprezentacyjnych. W willi Poppei w Oplontis na półkach były prezentowane wartościowe obiekty, maski, żelazne przedmioty inkrustowane drogimi kamieniami, znajdowały się tam również naturalnej wielkości ludzkie pomniki. W mniejszych *cubiculach* (sypialniach) poprzez umieszczanie elementów architektonicznych na różnych poziomach osiągnięto wrażenie powiększenia pomieszczenia. W początkowym okresie zamiast stiuków używanych w I stylu podczas malowania na ścianach scen perspektywicznych elementy architektoniczne obrazowano wyłącznie metodami malarzkimi: poprzez kolory, odcienie i naświetlenia. Później

konstrukcje architektoniczne są stopniowo wzbogacane o platformy, kolumny, poziomy. W pokojach malowano sztuczne korytarze, sale kolumnowe, wielonawowe bazyliki, oddzielone kotarami lub ścianami działowymi.

Na obrazach w II stylu ciemniejsze barwy pojawiają się tylko w dolnej części ściany (brązowy, ciemnoniebieski), a w pasie środkowym i górnym dominują kolory jaśniejsze. Tło jest jaskrawo czerwone (u bogatych mieszkańców), kremowe lub złociste. Elementy architektoniczne malowano w brązie, a szczegóły oddawano przeważnie w błękitach i zieleniach.

Charakterystyczny dla II stylu gust barokowy przejawiał się mozaikach złożonych z malutkich, prostokątnych płytek wyłożonych we wzór „splotu koszyka”. Stosowano też metodę rybich łusek, gdzie krawędź podłogi układano kostkami mozaikowymi nakładając je na siebie do połowy i osiągając przez to efekt przestrzenny. W tym okresie wielokolorowe przestrzenne mozaiki zostały zastąpione przez biało-czarne geometryczne wzory. Pojawiły się zazębiające się kółka, formy klepsydrypodobne, róże. Całą powierzchnię podłogi mogła zajmować gwiazda złożona z ośmiu rombów, z szarpanymi krawędziami z wzorem biegnącego psa, szachownicy lub trójkąta.

III STYL (20 P.N.E. – 45 N.E.)

III styl także przedstawiał elementy architektoniczne, ale nie były już one realistyczne. Namalowane fantastycznie stylizowane kolumny i frontony nie były możliwe do zbudowania i mogły istnieć jedynie w wyobrażonej przestrzeni pomalowanej ściany. Słynny rzymski architekt Witruwiusz krytykował ten styl właśnie za to, że odbiegał od rzeczywistości. Monochromatyczną ścianę pokrywano drobnymi, misternymi szczegółami. Krajobrazy zostały zredukowane do miniatur wstawionych w jednokolorowe tło. Trzeci styl wprowadził także egipskie motywy i obrazy, w tym sceny znad Nilu i tamtejsze bóstwa. Styl ten jest charakterystyczny

dla pierwszej połowy I wieku. Czarne lub ciemnoczerwone podłogi nie posiadają już głębi, ozdabiane są przez proste motywy geometryczne lub martwą naturę.

Najpiękniejszym tego przykładem jest triclinium znajdujące się w koszarach gladiatorów w Pompejach (V, 5,3). Znajduje się tam tympanon, który jest podtrzymywany przez kolumnienki z kości słoniowej lub metalu, dekorowane drobnymi, eleganckimi ozdobami.

Spośród domów powiększonych pod koniec I wieku p.n.e. warto wspomnieć o Domu Kitarzysty (I, 4, 5-25), gdzie dekoracje kilku pomieszczeń jasno odzwierciedlają akceptację systemu Augusta. Ten dom zamieszkiwali członkowie jednej z najbardziej arystokratycznych rodzin Pompejów, Popidusów. Znajduje się w nim portret cesarza i członków jego rodziny, namalowane na podstawie oficjalnych ikonografii. Freski stworzone w 20 roku p.n.e. zachowały się w nadzwyczaj dobrym stanie i znajdują się w Muzeum Neapolitańskim. W przypadku innych malowideł godne uwagi są ich wielkie i niecodzienne rozmiary (ponad 2 metry wysokości), które znacznie podnosiły koszty dekoracji budynków, zwłaszcza mieszkalnych, bowiem *pictor imaginarius* (architekt, który szkicował obraz) pobierał znacznie wyższą opłatę niż *pictor parietalis* (który przenosił kontury naszkicowanego obrazu na ścianę lub podłogę).

Wiele z fresków wywodzi się z tematyki mitologicznej: Dionizos i menady, wojna trojańska, Leda z łabędziem, Apollo i Posejdon przed Laomedonem. W cubiculum domu Jazona (IX. 5, 18-21) znajdują się malowidła przedstawiające między innymi porwanie Europy, Pana i Nimfy, Heraklesa i Nessusa. Ten dom znany jest również jako Dom Tragicznej Miłości z powodu znajdujących się tam fresków Medei, Fedry i Heleny. Fresk przedstawiający Heraklesa, Dejanirę i centaury Nessusa, był prawdopodobnie wzorowany na obrazie Greka Artemona, który znajdował się w Portyku Oktawii, w Rzymie.

Moda na malowanie ważniejszych budynków publicznych oraz na dekorowanie domów mieszkalnych panowała również w mniejszych miasteczkach rozsianych wokół Wezuwiusza. Artyści często kopiowali znane dzieła. Niektóre z odnalezionych w Pompejach fresków dokładnie odpowiadają literackim opisom oryginalnych obrazów znajdujących się niegdyś w Rzymie. Przykładem może być odnaleziony w Domu Dioskurów malunek Perseusza i Andromedy, mały Herakles duszący węża z Domu Wettiuszów.

W przedstawionym tutaj, otoczonym trzcinowym ogrodzeniem, ogrodzie naprzemiennie występują małe fontanny, pergole i wazy. Jest to ten okres, kiedy po raz pierwszy pojawia się sztuka ogrodowa i kształtowanie drzew, *ars topiaria* (przycinanie krzewów w formy geometryczne). Tablinum w Domu Lukrecjusza Fronto jest najwspanialszym przykładem malarstwa bogatego w jasne kolory i opływającego w wymyślne zdobnictwo. Na ścianach ukazany jest ogród pełen ptaków i amfor na ciemnoczerwonej predelli. Wieńce lisci i kwiatów okalają fresk. Podbicie Egiptu spowodowało przejęcie tamtejszej ikonografii, mającej wpływy aleksandryjsko-greckie. Niezrozumiałe dla nich atrybuty bóstw używają jako elementy dekoracyjne.

W Domu Sadu Owocowego (I.9,5) pojawiają się przedstawienia postaci faraonów patrzących na malutkie obrazki na środku danej ściany. Na jednym z fresków znajduje się wieniec z róż inkrustowanych szlachetnymi kamieniami, połączona waza Izdy, która symbolizuje zwycięstwo Ozyrysa (życie) nad Setem (śmierć).

Obrazy z dwóch triclinum Domu Złotej Bransolety (Ins 17, 42) mogą pochodzić z tego samego mistrzowskiego warsztatu zdobniczego. Znajdują się na nich krzewy, drzewa, kwiaty, ptaki, marmurowe fontanny oraz maski. W następnych dziesięcioleciach wzrasta liczba przedstawień ogrodów, które w celu powiększenia

przestrzeni umieszczane były na ścianach. Gdy patrzono na te obrazy, można było odnieść wrażenie, że tworzą one rzeczywistą przestrzeń. Oprócz tego zawierają elementy mitologiczne związane ze światem Dionizosa i Afrodyty, sygnalizując zarazem, że ogród wraz z oswojoną roślinnością jest uosobieniem szczęścia.

IV STYL

Trwał w Pompejach od ery Klaudiusza i Nerona (41 – 68 r. n.e.) do czasu cesarzy Flawiuszów (69 – 79). Stanowił połączenie dotychczasowych trzech stylów. Podobnie jak w pierwszym, u dołu obrazu malowano przedstawienia bloków marmuru. Pojawiały się sceny mitologiczne, krajobrazy i martwa natura. Używano kontrastowych, żywych barw. Elementy architektoniczne przestały mieć odniesienie do rzeczywistości, były ułożone w nierealistyczny sposób i posiadały nierealistyczną perspektywę. Zostały sprowadzone do fantastycznych projektów, z bogatą ornamentyką. Niektóre z najlepszych przykładów malarstwa czwartego stylu pochodzą z Domu Wettiuszów, które do dziś można obejrzeć w Pompejach. Ten styl jest charakterystyczny dla ostatnich dziesięcioleci Pompejów, od panowania Klaudiusza (41-54 rok n.e.) aż do zagłady miasta.

Niektóre z najbardziej znanych dziś domów w Pompejach zostały ozdobione po trzęsieniu ziemi. Zgodnie z ówczesną modą na środku każdej ściany umieszczano albo kopie słynnych dzieł albo malowidła inspirowane wierszami Owidiusza. Czyniło to z domów mieszkalnych prawdziwe galerie. Wiele takich domów znajdowało się w VI, tj. w starej dzielnicy (*regio*): Dom Dioskurów (VI.9,6), Dom Wettiuszów (VI. 15,1), Dom Dramaturga (VI. 8,3). Inne położone są w południowej części miasta. Dzielnica I zajmowała wielki obszar i miała bardziej zróżnicowany charakter. Obok małych, kilku piętrowych domów znajdowały się wielkopowierzchniowe wille, takie jak Dom Meandra (I. 10,4), Dom Paquiusa Proculusa (I. 8,3), Dom Trebiusa Valensa (II. 2,2), Lorejusza Tyburtynusa czy Julii Feliksy (II. 4,3).

Te domy, obok powierzchni mieszkalnej, dysponowały służącymi, wszelkimi wygodami, termami i częścią do wynajęcia. Jest to ta część miasta, w której można obejrzyć efekty wykopalisk z lat 1911-1924. Nawet fasady domów były pokryte malowidłami. Nie naśladują już one tradycji hellenistycznych, są to drobne scenki, które wykonywano szybko, czasami w formie szkiców, nie zwracając uwagi na perspektywę. Centrum życia publicznego, gospodarczego i politycznego – forum i centrum życia teatralnego – Amfiteatr połączone były przez Via dell'Abbondanza.

Domy, podobnie jak ich mieszkańcy, byli chronieni przez bóstwa – lary, które opiekowały się także drogami i skrzyżowaniami. Uważano je za *domesticus familiares*, członków rodziny i domu. Najczęstszym miejscem ich kultu było palenisko, a tzw. lararium (kapliczka) zazwyczaj malowano na ścianie kuchni lub pomieszczeń pomocniczych. Jednak zdarzało się, jak pisali Juwenalis i Petroniusz,

że w jednym z kątów atrium stawiano ołtarzyk i ustawiano tam obrazki lub figurki larów. Przedstawiano ich jako tańczących młodych ludzi, podnoszących do góry róg pełen wina. Ich posąжки były ustawione obok składanych na ołtarzu ofiar.

Na jednym z obrazów z lararium w Domu Stulecia (IX. 8,3), Bachus ubrany w olbrzymią kiść czarnego winogrona nalewa wino towarzyszącej mu panterze. Znajdują się oni obok góry pokrytej winoroślą, którą identyfikuje się z Wezuwiuszem. Góra posiada tylko jeden stożek, jest to jedyne przedstawienie tego wulkanu przed wybuchem w 79 roku.

Tacyt pisze (Roczniki, księga XIV. 17), że w 59 roku, podczas zawodów gladiatorów, zorganizowanych przez Liwiusza Regulusa widzowie ruszyli na siebie z bronią wręku. W wyniku bójki było wielu zabitych i rannych, głównie

mieszkańców Nucerii, dlatego senat na 10 lat zabronił organizacji zawodów. Liwinejusza i prowokatorów bójki wypędzono oraz rozwiązano nielegalne stowarzyszenia.

PRZEDMIOTY OZDOBNE

Bogactwo przedmiotów użytkowych wykopanych podczas prac archeologicznych w miastach wokół Wezuwiusza jest nieporównywalne z jakimikolwiek innymi eksponatami archeologicznymi. Stan ten mógłby być o wiele bardziej kompletny, gdyby początki eksploracji nie ograniczały się wyłącznie do poszukiwania skarbów. Koncentrowano się na poszukiwaniu wartościowych przedmiotów, preferując te ze srebra i brązu, a ignorując pospolite szkło i terakotę, które były używane na wielką skalę.

Talerze i kielichy, puchary i dzbany, łyżki i tace: wszystkie miały określone funkcje w życiu codziennym. Prawdziwym luksusem była jednak zastawa ze srebra. W sławnych zestawach pochodzących z Domu Meandra, czy willi w Boscoreale ich ilość dochodzi do stu sztuk w jednym serwisie.

W pompejańskich domach nie mogło zabraknąć *opera nobilia*, czyli rzeźbionych na wzór grecki posągów, które były niekiedy wykorzystywane nie tylko jako ozdoba. Umieszczano je w *triclinium*, jako „niemych służących”, ponieważ bezpośrednio w dłoniach lub na położonym na nich płaskim naczyniu umieszczano sztucze lub kaganki oliwne. Zostało to ukazane na fresku w Domu Triclinium. Były to posągi efebów wzorowane na rzeźbach Polikleta (odnaleziono je na via Abbondanza, Porta Vesuvio i przy domu Fabiusa Rufusa) lub rzeźbiono je jako dokładną kopię wzorowaną na archaicznych wzorach (efeb odnaleziony w Domu Juliusza Polibiusza).

DZIAŁALNOŚĆ PRODUKCYJNA

Położenie geograficzne Pompejów bezpośrednio u ujścia rzeki Sarno, już od VI. wieku p.n.e. wpływało na rozwój działalności handlowej, wspomaganej przez porty rzeczne. Ślady jednego z nich znajdują się w miejscowości Bottari, gdzie odnaleziono ruiny świątyni poświęconej bogowi morza, Neptunowi, która funkcjonowała jeszcze w czasach Augusta. U Liwiusza możemy przeczytać, że w 310 roku p.n.e. flota *sociei navales* (morskich sprzymierzeńców Rzymu), pod dowództwem Publiusza Korneliusza przybyła, aby ukarać mieszkańców Nucerii za zawarcie przymierza z Samnitami. Ekspedycja karna przeszła przez tereny Nucerii rabując je. Nie zdobyto jednak samego miasta, prawdopodobnie ze względu na potężne mury obronne.

Według Strabona Pompeje, Nola, Nocera i Acera posiadały porty. Trafiały do nich produkty przeznaczone na eksport i import z nizin rzeki Sarno. Nie znamy dokładnego rozmieszczenia budynków, ale można przypuszczać, że działał tu zintegrowany port rzeczny i morski, wspierający miejscową i międzynarodową wymianę towarów. Wykopiska archeologiczne prowadzone na prawym brzegu rzeki w miejscowości Moregine, ujawniły magazyny i wyposażenie handlowe tego portu. W nadmorskim mieście, Pozzuoli w Domu Triclinium należącym w latach 26–61 do rodziny bankierów, Sulpicjuszy odnaleziono tablicę woskową dokumentującą około 300 spraw biznesowych. Pokazuje to nam jak ważną rolę pełnił ten region w życiu handlowym. Rzeki używano do transportu zboża, oliwy, warzyw i jak podają antyczne źródła charakterystycznego warzywa dla Pompejów, cebuli. Jedną z czynności poprzedzających transport było ważenie towaru na potężnych wagach, co z obrazowane jest na jednym z fresków odnalezionych w domu Sarno Lararium. Żywność przeznaczoną na eksport należało dostarczyć do portu morskiego i tam załadować na statki podążające do jednego ze strategicznych portów Morza Śródziemnego w Pozzuoli. Stamtąd towar trafiał do hiszpańskiego Ampurias, Maroka i galijskiej

Saony i Loary, gdzie podczas wykopalisk odnaleziono wiele amfor pochodzących z Pompejów. We wrakach statków odnalezionych w Anthéor leżących między Cannes a Saint Raphaël we Francji, natrafiono na amfory. Na ich zamknięciach znajdują się pieczęcie w języku oskijskim braci Lassius, przedstawicieli jednej z najznamienitszych rodzin pompejańskich. W pobliżu Kartaginy, obok wzgórza Saint Louis na niektórych z odkrytych tam amfor rzymskich odnaleziono pieczęć bogatego właściciela winnic, ojca Eumachii kapłanki Wenus. Mąż kapłanki Eumachii, Marek Numistriusz Fronton był potomkiem lukańskiej rodziny zajmującej się w Pompejach rzemiosłem i przetwórstwem bawełny.

Pompejańczycy w Hiszpanii kupowali miód, w Afryce oliwki, sos rybny i oliwę, bowiem miejscowa produkcja nie zaspokajała potrzeb mieszkańców. Taki wniosek można wyciągnąć na podstawie liczby urządzeń niezbędnych do przetwarzania oliwek, która była znacznie niższa od tych do produkcji wina. Na miejscu wytwarzano *garum* (sfermentowany sos rybny), który według Pliniusza nie ustępował jakościowo od tego z Leptis i Klazomenaj. Na podstawie napisów na amforach dowiadujemy się, że w Pompejach wytwarzano najdoskonalsze rodzaje tego sosu, *liquaminis flos* i *gari flos*, które produkował sam wynalazca, Umbricus Scauras. Jego nazwisko figuruje na malutkiej amforze z *garum* na mozaice jednego z domów w *insula occidentalis*. Jak każde rzymskie miasto również Pompeje dysponowały *macellum*, czyli targiem, którego główna brama otwierała się na wschodnią stronę Forum. Posiadał też dwa inne wejścia, jedno na północy, na *via degli Augustali* i drugie na *vicolo del Balcone pensile* (uliczka wiszących balkonów), dzięki czemu łatwo było się na niego dostać z każdej strony. Plac targowy miał kształt prostokąta i był otoczony portykiem. Na środku wznosił się *tholos decagonal* (dziesięciokątny pawilon), pod którym znajdowała się połączona z kanałem fontanna. Podczas wykopalisk w kanale odnaleziono mnóstwo rybnich łusek. W południo-

wej części bazaru znajdowało się kilkanaście różnych sklepów, z kolei po stronie północnej odnaleziono kości owiec i zwierząt łownych wskazują na to, że handlowano tam mięsem. Pośrodku wschodniej strony, naprzeciwko głównego wejścia mogła znajdować się mała świątynia cesarska. Odnaleziony tam fragment ręki trzymającej kulę z pewnością należał do posągu przedstawiającego któregoś z cesarzy. W dwóch z czterech nisz usytuowanych na bocznych ścianach znaleziono po jednym posągu.

Początkowo myślano, że jest mowa o Alleiusie Nigidiusie Maiusie, wysokim urzędniku z 55 roku i jego córce, kapłance Wenus. Obecnie panuje opinia, że są to Flavia Julia, córka cesarza Tytusa i jej mąż, Tytus Flawiusz Sabinus. Pomieszczenie znajdujące się na północ od świątyni mogło służyć rytualnym posiłkom. Wskazuje na to znaleziony tam ołtarz ofiarny i malowidło ściennie przedstawiające biesiadujące amorki. Na południowej stronie targu znajdował się sklep rybny, o czym świadczy marmurowy blat z rowkiem ułatwiającym odprowadzanie/ściekanie wody. Po północnej stronie bazaru ściany pokryto freskami z martwą naturą, na których widoczne były ptaki, trofea myśliwskie, ryby, wazy i małe amfory z *garum*. We wnętrzu Forum uzupełnieniem *macellum* było *Forum Olitorium*, bazar warzywny, który znajdował się po wschodniej stronie placu za Kapitolium, obok horreum (magazynów zbożowych). Po tej samej stronie usytuowane były *mensa ponderaria*, przyrząd do kontroli odważników używanych w trakcie transakcji. Były to dwie nałożone na siebie płyty posiadające wgłębienia o różnej średnicy i głębokości, które odpowiadały określonym w języku oskijskim jednostką miar. Później, w okresie augustowskim, powiększono je i przystosowano do rzymskiego systemu miar i na ich podstawie ujednolicono miejscowy system pomiarów.

Dzięki odnalezionym narzędziom pracy oraz napisom i malowidłom ściennym udało się określić uprawiane w Pompejach zawody i rzemiosła. Zajmowano się rolnictwem i handlem, m.in. uprawą czosnku, cebuli, bobu

i owoców i winorośli. Trudniono się hodowlą ptactwa, zwierząt domowych i pasterskich. Zajmowano się myślistwem i rybołóstwem. W Pompejach byli stolarze, kowale, szklarze, woźnicy, cukiernicy, tkacze, handlarze suknem, farbiarze, plićniarze, budowniczowie, geodeci, lekarze. Nie mogło zabraknąć także *gemmarius* – jubilerów, *margaritarius* – handlarzy pereł i *auratoris* – złotników. Liczne były karczmy i *thermopolia*, czyli bary uliczne w których sprzedawano głównie gotowane dania i wino. Zimą wino sprzedawano zmieszane z ciepłą wodą.

CZAS WOLNY

Pompeje posiadały przeznaczone do pielęgnacji ciała łaźnie publiczne, które później stały się centrum życia społecznego. Chociaż praktyka kąpieli wywodzi się z cywilizacji

greckiej, to publiczne korzystanie z term i przylegających do niej sal gimnastycznych są zjawiskiem rzymskim, które nie ma odpowiednika w innych cywilizacjach. Starożytni pisarze i lekarze, począwszy od Witruwiusza przez Celsjusza (Aulus Cornelius Celsus?), Galena, Petroniusza, Senekę, obu Pliniuszy, Marcialisa i Juwenalisa, wszyscy oni piszą o łaźniach jako miejscu otwartym dla wszystkich członków społeczeństwa. Wejście do nich było tanie lub darmowe. Przeciętny rzymski obywatel spędzał tam dużo czasu bowiem termy zapewniały niezliczone możliwości relaksu i zabawy. Właśnie dlatego z biegiem czasu przy łaźniach zaczęto budować portyki, ogrody, sale do wypoczynku i biblioteki. Najstarszymi termami Pompejów są sięgające IV wieku przed Chrystusem łaźnie Stabiańskie. Powiększono je w czasach Sulli i odbudowane po trzęsieniu ziemi w 62 roku.

SALA GIMNASTYCZNA

Ćwiczeniom gimnastycznym oddawano się nie tylko w łaźniach. Najstarszym miejscem w Pompejach, w którym dbano o kondycję fizyczną, była tzw. Palestra Samnicka. Została ona zbudowana w II wieku p.n.e. na północ od Teatru Wielkiego, w pobliżu świątyni Izydy. Na środku otoczonego kolumnami dziedzińca znajdował się posąg opiekuńczego bóstwa, przed którym zwycięzcy zawodów zawsze składali wieńce. Według jednego z napisów w języku oskijskim znajdowała się tutaj również siedziba *vereia* (stowarzyszenie wojskowe skupiające młodzieńców).

Znajdujący się obok Teatru Wielkiego *quadriporticus* (prostokątny plac otoczony przez kolumny) służył nie tylko temu, aby widzowie mogli przejść się tam w trakcie przerwy. Prawdopodobnie był również gimnazjonem dla starszych chłopców, potem został przeznaczony na plac ćwiczeń dla gladiatorów.

TEATR

W II wieku p.n.e. w czasie przebudowy trójkątnego Forum wzniesiono Teatr Wielki, wzorowany na teatrach greckich. Po stronie zachodniej budynek opierał się o wzgórze. Po tym jak Pompeje stały się rzymską kolonią teatr odnowiono. W czasach Augusta dzięki nakładom finansowym braci, Marka Holconiusa Rufusa i Marka Holconiusa Celera powiększono i przebudowano scenę. Budynek ozdobiono posągami, rozbudowano schody do *summa cavea* (znajdująca się najwyżej część widowni, przeznaczona dla kobiet). Aby zwiększyć ilość miejsc dla widzów do *parodoi* (boczne wejście po obu stronach sceny) dobudowano *tribunalia* (łóża). Zapewniały one doskonałą widoczność, dlatego zasiadali tam sponsorzy i goście honorowi.

Bazując na greckiej tradycji klasycznej w teatrze wystawiano tragedie i komedie. Dużą popularnością cieszyła się tzw. fabula Atellana, której nazwa pochodzi od miejsca pochodzenia, Atelli w Kampanii. Był to rodzaj

komedii rzymskiej opierającej się sztuce ludowej, satyrze i improwizacji. Zawierała elementy pantomimy, postacie przedstawiały historie mityczne poprzez ruch przy towarzyszącej muzyce.

ODEON

W leżącym obok Teatru Wielkiego, w zadaszonym Teatrze Małym prezentowano głównie spektakle muzyczne przeznaczone dla mniejszej ilości widzów. Zbudowano go w czasach Sulli, ale można przypuszczać, że budowę planowano już w okresie samnickim, ponieważ oba budynki są ze sobą połączone. Odeon należy do jednego z najlepiej zachowanych budynków tego typu. Ściany wzniesiono stosując techniki *opus quasi reticulatum* (układ sieciowy, w którym kwadratowe kamienie układano pod kątem 45°, przez co przypominały romby) i *opus incertum* (nieregularne kamienie układano w nierówne warstwy). Zastosowane przy niektórych fragmentach *parodoi* sposoby murowania – w niektórych narożnikach ściany połączone wilczym zazębieniem (zachodzące na siebie cegły) i futryny *scenae frons* (fasada budynku scenicznego) – są jednymi z najstarszych sposobów architektonicznych związanych z wznoszeniem ścian z cegieł. *Orchestra* (miejsca występowania chóru i aktorów) miała kształt półkola. Zewnętrzna ścianę widowni po stronie *parodoi* ozdabiały rzeźbione w tufie telamony (rzeźby w kształcie muskularnych mężczyzn służące jako podpory), które podtrzymywały gzyms z innymi elementami dekoracyjnymi. Środkowe rzędy – *media cavea* (przeznaczone dla zwykłych obywateli) i najniższe rzędy – *ima cavea* (dla wyższej warstwy społeczeństwa) rozdzielała poręcz zakończona lwimi łapami.

WALKI GLADIATORÓW

Amfiteatr w Pompejach jest najstarszym, dobrze zachowanym przykładem tego rodzaju budynków rzymskich. Powstał w pierwszych latach wprowadzonej przez Sullę

kolonii. Został zbudowany w południowo-wschodniej części miasta, w bezpośrednim sąsiedztwie murów miejskich, na terenie dotychczas niezabudowanym. Taka lokalizacja miała ułatwić dotarcie widzom z sąsiednich miejscowości. Przedstawienia nazywane były *munera* (darem), ponieważ magistrat organizował je dla ludu za darmo. Składały się z walk gladiatorów lub dzikich zwierząt. Na murach miasta odnaleziono siedemdziesiąt pięć ogłoszeń (*edicta munerum*), które informowały o walkach, a także kto je organizował i sponsorował. Nazwisko pisano dużymi literami, później umieszczano *gladiatorium paria*, czyli liczbę par występujących gladiatorów, miejsce i czas zawodów. Podawano również czy zostanie rozłożona płachta chroniąca widzów przed palącymi promieniami słońca. Gladiatorów przeważnie wybierano spośród niewolników lub przestępców.

Ich ciężkie życie w pewnym stopniu polepszał entuzjazm publiczności. Dowiadujemy się o tym nie tylko ze źródeł literackich, lecz także z odczytanych z murów pompejańskich napisów i rysunków. Przedstawiają one niekiedy bardzo dokładnie poszczególne rodzaje broni. Walczących ze sobą gladiatorów rozróżniano na podstawie używanego przez nich oręża. Po trzęsieniu ziemi w 62 roku Teatr Wielki przebudowano na potrzeby *ludus gladiatorius* (obóz szkoleniowy dla gladiatorów). Stworzono w nim małe pokoiki, których nawet nie otynkowano. Podczas prowadzonych wykopaliś odkryto broń w dziesięciu celach, z których jedna służyła jako więzienie. Ułożono w niej belki w taki sposób, aby więźniowie nie mogli stać i się wyprostować. Odnaleziono tam ludzkie szkielety.

Eksedra (półokrągła nisza) na południowej stronie placu w okresie późniejszym została przebudowana i zrobiono w niej wyjście. Była ona większa i wyższa od cel, na jej ścianach malowano trofea, uzbrojenie i panoplia gladiatorów. Po stronie wschodniej znajdowała się kuchnia i jadalnia. Na przeciw niej była stajnia, odkryte uzbrojenie było w większości bogato zdobione i noszone podczas

parad. Archeolodzy odnaleźli wiele hełmów z okresu Flawiuszy chroniących potylicę i kilka hełmów typu *thraex* (trackich) z głową gryfa oraz kilka pancerzy na ramiona i nogi.

RELIGIA

Oprócz panteonu rzymskich bóstw mieszkańcy Pompejów czcili patrona miasta, Herkulesa. Już w VI wieku p.n.e. wzniesiono ku jego czci świątynię dorycką.

W Sant'Abbondio, osadzie leżącej nieopodal Pompejów znajdowała się zbudowana w III wieku p.n.e. świątynia Dionizosa-Libera. Została odkryta przypadkiem w trakcie bombardowań w 1943 roku. Na jej fasadzie obok Dionizosa jest przedstawiona Ariadna, Sylen, pantera i amorek z łąbędziem. Pojawia się również Wenus jako *Wenus fisica*. Została ukazana w nałożonym na tunikę długim płaszczu, w ręce trzyma gałązkę oliwną i opiera się o ster statku. Na Forum, oprócz świątyni poświęconej Trójcy Kapitońskiej (Jowisza, Junony i Minerwy) stała także świątynia ku czci Apolla. Pochodziła jeszcze z czasów archaicznych i była wielokrotnie odnawiana i powiększana, znajdowała się na zachodniej stronie Forum. W Pompejach wielu mieszkańców czciło boginię Izydę. Kultowi bóstw egipskich sprzyjały kontakty handlowe utrzymywane z portami w Aleksandrii i Puteoli. Udokumentowane jest istnienie świątyni synkretycznego, grecko-egipskiego bóstwa Serapisa w 105 p.n.e. Kult Izydy potwierdza nie tylko wzniesiona obok teatru świątynia, lecz także przedmioty, wszelakie ozdoby i dekoracje znalezione w domach ludzi należących do różnych warstw społecznych. Jest bardzo prawdopodobne, że mieszkańcy Pompejów znali również judaizm – na ścianie małego domu (IX. 1,26) odnaleziono napis „Sodoma i Gomora”.

1

2

4

3

5

IRODALOM

HISTORIA ODKRYCIA I WYKOPALISK

- G. Fiorelli: *Pompeianrum Antiquitatum Historia* 1-3. Neapol 1860–1864.
- G. Fiorelli: *Gli scavi di Pompei dal 1861 al 1872. Relazione al Ministro della Istruzione pubblica*. Neapol 1873.
- A. Maiuri: *Gli scavi di Pompei dal 1879 al 1948*. In *Pompeiana*. Raccolta di studi per il secondo centenario degli scavi di Pompei. Neapol 1950, 20–42.
- V. Spinazzola: *Pompei alla luce degli scavi nuovi di via dell'Abbondanza (anni 1910–1925)*. Szerk.: S. Aurigemma, Rzym 1953.
- F. Zevi: *La storia degli scavi e della documentazione*. In *Pompei 1748–1980*. I tempi della documentazione, Rzym 1981, 11–21.
- L. Garcia y Garcia: *Nova bibliotheca pompeiana*. Rzym 1998.
- S. De Caro – P. G. Guzzo (szerk.): *A Giuseppe Fiorelli nel centenario della morte*. Atti del Convegno, Neapol 1997; Napoly 1999.
- Pompei. Scienza e Società*. Atti del Convegno Internazionale per il 250° anniversario degli scavi di Pompei (Neapol 1998), (Szerk.: P. G. Guzzo) Pompeji–Milano 2001.
- Corocznie uaktualnić: *Rivista di Studi Pompeiani*-ban

STRUKTURA MIASTA

- H. Eschebach: *Die städtebauliche Entwicklung des antiken Pompeji*. Heidelberg 1970.
- S. De Caro: *Nuove indagini sulle fortificazioni di Pompei*. In *Annali dell'Istituto Universitario Orientale. Archeologia e Storia Antica* 7, 1985 pp. 75–114.
- S. De Caro: *Saggi nell'area del tempio di Apollo a Pompei*. In *Annali dell'Istituto Universitario Orientale. Archeologia e Storia Antica*, suppl. 3, 1986.
- A. D'Ambrosio – S. De Caro: *Un contributo all'urbanistica e all'architettura di Pompei in età ellenistica. I saggi nella casa VII 4,62*. In *Annali dell'Istituto Universitario Orientale. Archeologia e Storia Antica* 11, 1989, 173–215.
- F. Zevi (szerk.): *Pompei I-II*. Napoly 1991–1992.
- P. Zanker: *Pompei: società, immagini urbane e forme di abitare*. Torino 1993.

- A. Wallace Hadrill: *Towards a history of pre-roman Pompeii: excavations beneath the house of Amarathus (I)*. 11–12, In *Papers the British School at Rome* 67, 1999, 37–144.

BUDYNKI MIESZKALNE

- A. Wallace Hadrill: *Houses and Society in Pompeii and Herculaneum*. London 1994.
- A. Wallace Hadrill – R. Laurence (szerk.): *Domestic Space in the Roman World: Pompeii and Beyond*. *Journal of Roman Archaeology*, suppl. 22, 1997.
- F. Pesando: *Domus: edilizia privata e società pompeiana fra III e I secolo a.C.* Rzym 1997.

MALOWANE DEKORACJE

- A. Mau: *Geschichte der dekorativen Wandmalerei in Pompeji*. Berlin 1882.
- H. G. Beyen: *Die pompejanische Wanddekoration vom zweiten bis zum vierten Stil, I-II*. Den Haag 1938, 1960.
- R. Ling: *Roman Painting*. Cambridge University Press, 1991.
- Pompei. Pitture e Mosaici, I–X*. Rzym 1990–2003.

WYPOSAŻENIE

- J. Overbeck – A. Mau: *Pompeji*. Leipzig 1884.
- J. Overbeck: *Pompeji in seinen Gebäuden, Alterthümern und Kunstwerken (quatrième édition augmentée en collaboration avec A. Mau)* Leipzig 1884.
- E. Pernice: *Hellenistische Kunst in Pompeji. Gefässe und Geräte aus Bronze*. Berlin 1925.
- E. Pernice: *Hellenistische Kunst in Pompeji. Hellenistische Tische, Zisternenmündungen, Beckenuntersätze, Altäre und Truhen*. Berlin 1932.
- E. J. Dwyer: *Pompeian Sculpture in its Domestic Context*. New York 1974.
- O. Elia: *La scultura pompeiana in tufo in Cronache Pompeiane I*. 1975, 118–143.
- E. J. Dwyer: „*Pompeian oscilla collections*“. In *Römische Mitteilungen*, 88. 1981, pp. 247 et sq.
- N. Valenza Mele: *Catalogo delle lucerne di bronzo del Museo Nazionale di Napoli*. Rzym 1981.

- A. D'Ambrosio – M. R. Borriello: *Le terrecotte figurate di Pompei*. Rzym 1990.
- La vaisselle tardo-républicaine en bronze. Actes de la table ronde CNRS organisée à Lattes du 26 au 28 avril 1990 par l'UPR 290 (Lattes) et le GDR 125 (Dijon)*. Dijon 1991.
- S. Adamo Muscettola: *La cultura figurativa privata in età imperiale*. In F. Zevi (szerk.): *Pompei*, Nápoly 1992, 85–112.
- P. Zanker: *Pompei*. Turin 1993.
- S. Tassinari: *Il vasellame bronzeo di Pompei*. Róma 1991.
- E. De Carolis: *Il mobile a Pompei ed Ercolano. Letti tavole sedie e armadi*. Rzym 2007.
- A. Carrella – L. A. D'Acunto – N. Inserra – C. Serpe: *Marmora Pompeiana nel Museo Archeologico Nazionale di Napoli. Gli arredi scultorei delle case pompeiane*. Studi della Soprintendenza Archeologica di Pompei, 26, 2008.
- S. Tassinari: *Vasi in bronzo. Brocche. Askoi. Vasi a paniere*. Neapol 2009.

RELIGIA

- G. K. Boyce: *Corpus of the Lararia of Pompeii*. In *Memoirs of the American Academy in Rome*, 14, 1937.
- Th. Fröhlich: *Lararien und Fassadenbilder in den Vesuvstädten. Untersuchungen zur "volkstümlichen" pompejanischen Malerei*. Mainz am Rhein 1991.
- A. Varone: *Erotica Pompeiana. Love inscriptions on the walls of Pompeii*. Rzym 2002.
- AA.VV. *Alla ricerca di Iside. Analisi studi e restauri dell'Iseo pompeiano nel Museo di Napoli*. Rzym 1992.

HANDEL I PRODUKCJA

- L. Breglia: *Circolazione monetale ed aspetti di vita economica a Pompei*. In "Pompeiana", Neapol 1950, 41–59.
- J. Andreau: *Les affaires de Monsieur Jucundus*. Rzym 1974.
- W. J. Jashemski: *The Gardens of Pompeii, I-II*. New York 1979.
- A. Ciarallo: *Il giardino pompeiano: le piante, l'orto, i segreti della cucina*. Neapol 2003.

ZNACZENIE SŁÓW GRECKO – ŁACIŃSKICH (I WŁOSKICH)

ala	skrzydło, pomieszczenia z boku budynku	exedra	przestronne pomieszczenia recepcyjne, sala do konwersacji z siedzeniami
alveus	basen	felicitas temporum	szczęśliwe czasy, złote czasy
amphitalamos	przestrzeń domowa przed sypialnią pana domu	fulcrum	łóże, stojak sofy
apodyterion	przebieralnia łaźni	fullones	pralnia
ars topicaria	krzewy przycięte geometrycznie	garum	fermentowany sos rybny
aurator	pożłotnik	homo novus	nowy człowiek, wybierany nie ze starych oligarchicznych rodzin
calidarium	pomieszczenie z ciepłą wodą w łaźni	horreum	magazyn na zboże, silos, skład zbożowy
cardo	zawias, punkt zwrotny	hortus	ogród, ogród ozdobny
cartibulum	kamienny stół za impluvium	impluvium	małe naczynie, basen na środku atrium, do którego wpływa deszczówka
cenaculum	jadalnia, jadalnia na piętrze	insula	bloki mieszkalne, wokół których prowadzą ulice, dzielnica miasta
cliens	klient, wolny rzymianin, reprezentowany przed prawem przez patrona	interrex	tymczasowy władca w okresie bezkrólewia
comitium	wiec ludowy	kliné	sofa na której spożywano posiłki
compluvium	otwór na dachu atrium; deszczówka wpływała przez niego	labrum	wanna, kocioł
crypta	kryty korytarz	laconicum	pomieszczenie z żarem, sauna
cubiculum	sypialnia	lectus genialis	łóże małżeńskie na przeciwko wejścia
deductio	osiedlenie (czasami łączone z parcelacją ziemi)	ludus	gra, zawody, szkoła gladiatorów
dominus	pan domu	macellum	targ żywnościowy
duoviri iure dicendo	dwóch naczelników miasta dysponujących władzą wykonawczą	mensa ponderaria	stół na którym uwierzytelniano jednostki miary
editor	osoba organizująca i sponsorująca przedstawienie	meddix tuticus	jeden z głównych urzędów podobnych do konsularnych

nymphaeum	świątynia nimf, nazwa konstrukcji zakrywającej źródło	praedium	włości, majątek, posiadłość
odeion	kryty budynek do przedstawień muzycznych	praefurnium	przestrzeń do ogrzewania
oecus	pokój mieszkalny, salon, który funkcjonował jako miejsce spotkań, używany również jako triclinium	princeps	najważniejsza osoba, cesarz
opera nobilia	pomnik rzeźbiony na rzeczywisty wzór grecki	quadriporticus	plac otoczony z czterech stron przez kolumnady
opus incertum	ściana budowana z kamieni ułożonych nieregularnie	saeculum aureum	złoty wiek
opus quadratum	ściana zbudowana z regularnie ułożonych w rzędach ciosanych kamieni	summa cavea	najwyższy rząd w teatrze, galeria w amfiteatrze
opus reticulatum	ściana wzniesiona w krzywej konstrukcji siatkowej, z kamieni w kształcie ostrosłupa	taberna	karczma, budka, warsztat
opus sectile	mozaika wykonana z marmurowych płytek	tablinum	pracownia pana domu
ordo decurionum	stan decuriów, miejscowy senat	tegula mammata	dachówka wypukłona w czterech rogach
ostiarius	bramkarz, portier	tepidarium	pomieszczenie z letnią wodą w łaźni
pagus	okręg, powiat	thermopolium	karczma, w której podawano ciepłe napoje
parodoi	dwa główne wejścia do teatru między widownią i sceną	tholos decagonale	dziesięciokątny pawilon
pergola	pawilon w ogrodzie z otwartymi po jednej – drugiej stronie kolumnady	terrazzo	podłoga z wapnia zmieszanego z drobnicą ceglana i prochem
peristylum	dzielnica otoczony korytarzami z kolumnami	thyrsus	laska Dionizosa i świty z nawiniętymi na nią bluszczem i gałązkami winorośli, zakończona u góry szyszką pinii
pictor imaginarius	malarz architekt	tribunalia	podest, loża
pictor parietalis	rysujący na ścianie, malarz wykonawca	triclinium	jadlnia, do której wstawiono trzy kliné, to jest sofy na których jadano
porticus	hala kolumnowa, korytarz	una et omnia	jeden i wszystko
		vestibulum	hall, westybul, przedsionek
		vicus	wieś, farma, osada
		viridarium	ogród otoczony ścianą

III.

KATALOG ZABYTKÓW

1. FRESK

LANDSCAPE WITH BUILDING

Pierwotnie fresk mógł być jednym z mniejszych malowideł ściennych otaczających dookoła obraz główny.

Herkulanum

Nr ewidencyjny: 9442

Rozmiar: 39x24 cm

2. SYGNET

BRONZE SEAL RING

Na sygnecie nieco wypukłymi literami napisano: QMQ – F// NECIO. Prawdopodobnie jest to skrót nazwiska, ponieważ sygnety tego typu używano przy uwierzytelnianiu dokumentów, transakcji prawnych lub do plombowania towarów, produktów rolniczych. Tym samym gwarantowano też jakość towaru, bowiem na podstawie napisu można było zidentyfikować producenta. Zwracano szczególną uwagę na jakość oliwy, chleba i wina.

Brąz

Pochodzenie: obszar Wezuwiusza

Nr ewidencyjny: 4830

Rozmiar: 3,5x5 cm

3. MARMUROWY POSĄG MŁODEGO MĘŻCZYZNY

MARBLE STATUE OF A YOUNG MAN

Marmurowy pomnik przedstawia młodego, prawie nagiego mężczyznę, który ma na sobie zaledwie jeden płaszcz zwisający z ramienia na lewą rękę. Lewą nogą opiera się na kolumnie w kształcie pnia drzewa. Pomnik nie przedstawia postaci rzeczywistej, lecz mitycznego bohatera. Marmur, z którego został wyrzeźbiony pochodzi z położonych blisko Aten kamieniołomów Penteliejkon.

Marmur z Penteliejkon, I wiek p.n.e. – I wiek n.e.

Pochodzenie: nieznane

Nr ewidencji: 6073

Rozmiar: 193x73 cm

4. LEDA I ŁABĘDŹ

LEDA AND THE SWAN

Zeus w postaci łabędzia uwiódł żonę króla Sparty Tyndareosa, Lede. Z przygody tej narodziła się Piękna Helena, z powodu której później wybuchła wojna trojańska. Fresk przedstawia stojącą, nagą Ledę, z której właśnie opada cienkie okrycie, już tylko zakrywa łokieć i kawałek uda. We włosach ma złotą

siatkę, twarz zwróconą lekko w lewo, łabędzia trzyma w lewej ręce, na kostkach ma złote kółka. Na lewo od niej tron, jako symbol Zeusa.

Fresk, IV styl. I wiek n.e.

Pompeje

Nr ewidencyjny: 9550

Rozmiar: 74x88 cm

5. SYLEN I BACHANTKA

SILENOS AND A BACCHAN

Mityczny fragment z ceremonii Bacchusa, na której na żółtym tle widzimy unoszącą się parę. Młody satyr, Sylen, namalowany w kolorze brązowym leci w pozycji siedzącej trzymając w ramionach bachantkę menadę, której zielono niebieskie odzienie zakrywa tylko nogi. Menada w podniesionej ręce trzyma nad głową swoje odzienie, pokazując w ten sposób swoje nagie ciało. Prawą ręką trzyma się satyra. Za parą widoczna jest zakończona szyszką pinii laska tyrs, którą kobieta trzyma w prawej ręce.

Fresk, IV styl, z okresu Nerona (37 – 68 rok n.e.)

Pompeje, Casa del Naviglio (VI.10,11,22.)

Nr ewidencyjny: 9299

Rozmiar: 69x47 cm

6. NARCYZ

NARCISSUS

Narcyz, który był dzieckiem boga rzeki Kefisos i nimfy Liriope, siedzi na skale obok źródła. W tafli wody odbija się jego wizerunek. Po prawej stronie fresku widoczna jest odtrącona przez Narcyza nimfa Echo. Nimfy aby ukarać bezdusznego Narcyza poprosiły o pomoc Nemezis, boginię zemsty, która spełniła ich prośbę: kiedy młodzieniec następnym razem spojrzy na swoje odbicie bezgranicznie się w nim zakocha. Fresk przedstawia właśnie moment przed spojrzeniem Narcyza w odbicie. Znajdujący się za głową Narcyza skrzydlaty Amor wskazuje na śmierć spowodowaną nieodwzajemnioną miłością. Znajdujący się w tle filar podkreśla święty charakter historii.

Fresk, IV styl, 45 – 79 rok n.e.

Pompeje

Nr ewidencji: 9388

Rozmiar: 84x78 cm

7. ŻELAZNA SKRZYŃIA (CASSAFORTE)

SAFE

Żelazna skrzynia zdobiona brązem służyła do przechowywania rodzinnego majątku - pieniędzy, dokumentów, srebra, itd. Na zewnętrznej stronie wieka widzimy roślinne motywy ozdobne ze złota i brązu, na środku ułatwiające otwarcie kółko z głową lwa. Przód skrzyni podzielony jest na kraty: w górnym rzędzie umieszczony na środku zamek objęty jest przez dwie prostokątne meandrowe obręcze. Pod meandrami, na bokach widoczne są w dwóch czworokątach roślinne motywy ozdobne, które otaczają centralną scenę ofiarną. Ofiarę złożoną na cześć Jupitera przedstawia pół płaskorzeźba: po lewej stronie stojącego bóstwa znajduje się ofiarodawca i stół z darami, po prawej stronie orzeł.

Drewno, brąz, I wiek n.e.

Pompeje, Dom Trittolema (VII. 7,5)

Nr ewidencyjny: 73020

Rozmiar: 108x78x15 cm

8. OŁTARZ OFIARNY DIONIZOSA

SACRIFICIAL ALTAR OF DIONYSOS

Na ołtarzu ofiarnym stoi figurka przedstawiająca Dionizosa, odziana w długą szatę z laską tyrsa w dłoni. Pod nogami gałązka oliwna, kantharos ze srebra jeszcze z resztkami wina oraz obcięta głowa barana i trójramienny dzbanek. Naprzeciwko

niego na podniesieniu w kształcie skały leży taca z brązu, na której widoczne są bezkrwawe ofiary: szyszka pinii, chleb i owoce: figi, daktyle, granaty.

Fresk, IV styl, 45 – 79 rok n.e.

Herkulanum, Casa dei Cervi, sala 16

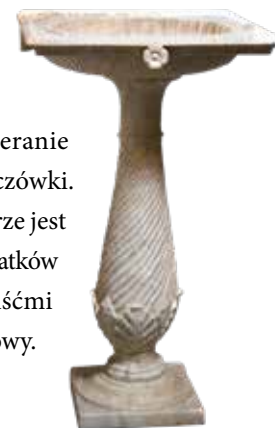
Nr ewidencyjny: 8615

Rozmiar: 71x70 cm

9. BASEN MARMUROWEJ FONTANNY

MARBLE FOUNTAIN

Fragment fontanny wykonany z marmuru, ulokowany na pojedynczej nodze. Funkcją fragmentu było zbieranie wody ze strumienia fontanny i deszczówki. Posiada kształt czworoboku, jej wnętrze jest zdobione dwoma różnymi rodzajami płatków kwiatowych. Zdobione bruzdami i liśćmi podnóże przypomina kamień ołtarzowy.

Marmur, początek I wieku n.e.

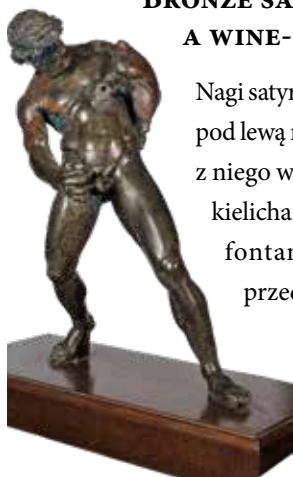
Pochodzenie: nieznanne

Nr ewidencji: 6867

Rozmiar: 78x45 cm

10. FIGURA SATYRA Z BUKŁAKIEM NA WINO

BRONZE SATIRE STATUE WITH A WINE-SACK

Nagi satyr mocno przechylony do tyłu ściska pod lewą ręką bukłak na wino i próbuje nalać z niego wina do trzymanego w prawej ręce kielicha. Figura pierwotnie była dekoracją fontanny i należała do grupy figur przedstawiającej scenę z Dionizosem.

Brąz, koniec II wieku p.n.e. – początek I wieku n.e.
Pompeje, casa del Centenario (IX.8,6)
Nr ewidencyjny: 111495
Rozmiar: 60x55 cm

widoczna jest głowa Meduzy, na drugiej satyr siedzący na skale i w prawej ręce trzymający instrument podobny do fletu, lewą przytrzymuje dziecko siedzące na jego nodze.

Marmur
zbiory Borgia Borgia
Nr ewidencyjny: 6553
Średnica: 34 cm

12. MARMUROWY FRAGMENT FONTANNY MARBLE FOUNTAIN

Marmurowa rzeźba żaby trzymającej głowę do góry pierwotnie była częścią fontanny w wewnętrznym, dekoracyjnym ogrodzie domu. Woda wytryskiwała w górę z jej ust.

Marmur, I wiek n.e.
Pompeje, Casa di Accepus e Euhodia (VIII.5,39)
Nr ewidencji: 120042
Rozmiar: 9x16 cm

11. MARMUROWY DYSK (OSCILLIUM) MARBLE OSCILLUM

Rolą marmurowego dysku było odpędzanie nieszczęść (głównie szkód w winnicach), po obydwu stronach zdobiony jest płaskorzeźbami. Wieszano go przeważnie na kolumnach - w perystylium - w wewnętrznym podwórku. dysk przewiercono na środku, do otworu wkładano pręt z brązu, w celu zawieszenia dysku i zapewnienia mu możliwości obracania się. Sceny widoczne na dysku prawie zawsze mają coś wspólnego z winem, tj. można je kojarzyć z Dionizosem: satyry, syleni i menady są najczęściej powtarzanymi motywami. Po jednej stronie naszego eksponatu

13. SCENA Z BIESIADY

WALL PAINTING DEPICTING A FEAST

Fresk przedstawia biesiadę w tle z drzewami, w cieniu namiotu rozłożonego nad głowami biesiadników. Z przodu widzimy dwie pary leżące na rzymskiej sofie, na tzw. kliné. Obok nich stoi trójnożny stolik, na nim trzy kielichy i specjalna łyżka do mieszania wina i nabierania go z naczynia. Dwie pary leżące na sofie widzimy w poszczególnych pozach: para znajdująca się na środku kompozycji zapomniła się w miłosnym uścisku, kobieta w prawej ręce trzyma wianek z kwiatów, który wcześniej ozdobił jej głowę. Para znajdująca się w tle również spożywa wino, postać kobieca w prawej ręce trzyma srebrny dzban z winem, podczas gdy mężczyzna jakby machał do dwóch postaci kobiecych – muzykanci? - będących z tyłu. Z tyłu, w tle widać pomnik bóstwa z brodą, prawdopodobnie Dionizosa z długą laską w lewej ręce.

Fresk, IV styl, 45 – 79 rok n.e.

Pompeje

Nr ewidencyjny: 9015

Rozmiar: 61x59 cm

14. PYRAM I TYSBE

THE TRAGEDY OF THE BABYLONIAN COUPLE, PYRAMUS AND THISBE

Żyjący w Babilonie Pyram całym sercem kochał mieszkającą w sąsiedztwie Tysbe. Dziewczyna odwzajemniała jego uczucie, jednak skłócone rody nie pozwalały na ich związek. Spotykali się, więc tylko w domu. Na spotkania umawiali się szepcząc przez szparę w ogrodzeniu. Młodzi kochankowi postanowili uciec. Umówili się przy grobie króla Ninosa, pod drzewem morwy. Tysbe przybyła pierwsza, ale przestraszyła się lwa i uciekła zostawiając po sobie welon, został pobrudzony krwią kapiącą z pyska bestii. Kiedy Pyram zobaczył tylko welon na miejscu schadzki pomyślał, że dzikie zwierze rozszarpało jego ukochaną i przebił się mieczem. Kiedy Tysbe odważyła się powrócić do grobu zobaczyła martwego już kochanka i odebrała sobie życie. Krew kochanków wsiąknęła w korzenie morwy, dlatego jej owoce są do dnia dzisiejszego krwistoczerwone. Fresk przedstawia ostatnie chwile dramatu młodych, kiedy Tysbe odnajduje martwego kochanka.

Fresk, IV styl, 45 – 79 r. p.n.e.

Pompeje, IX.5,14

nr. ew. 111483

rozmiar: 106x80 cm

15. KOBIETA Z KWIATAMI

WOMAN WITH FLOWERS

Fresk przedstawia unoszącą się półnagą kobietę na czerwonym tle, której dolną część ciała okrywa odzienie przerzucone przez lewą rękę. Kobieta jest obleczona w kwieciste odzienie. Dodatkowo na jej głowie ulokowany jest wieniec, a w lewej ręce trzyma bukiet kwiatów. Prawdopodobnie może być uczestniczką jakiegoś obrzędu lub jego uosobieniem.

Fresk, I wiek n.e.
Herkulanum
Nr ewidencji: 8835
Rozmiar: 75x55 cm

16. DWURAMIENNY KAGANEK Z BRĄZU Z ŁAŃCUCHEM

TWO-PRONGED BRONZE LAMPION WITH CHAIN

Kaganek jest wyposażony w łańcuszek, co umożliwia jego zawieszenie. Nóżka kaganka w kształcie niskiego pierścienia. Na górnej powierzchni widoczne są uchwyty w kształcie

gęsich głów, do których przymocowano łańcuchy. Biedniejsi Rzymianie używali kaganków z ceramiki, bardziej majątni zaś wykonanych z brązu, do zawieszenia.

Brąz
Pompeje
Nr ewidencyjny: 120262
Rozmiar: 22x12 cm

17. DWURAMIENNY KAGANEK Z BRĄZU Z ŁAŃCUCHEM

TWO-PRONGED BRONZE LAMPION WITH CHAIN

Kaganek jest wyposażony w łańcuszek, co umożliwia jego zawieszenie. Nóżka kaganka w kształcie niskiego pierścienia. Po bokach widoczne są głowy lwów, na górze widoczne są uchwyty w kształcie gęsich głów, do których przymocowano łańcuchy. Biedniejsi Rzymianie używali kaganków z ceramiki, bardziej majątni zaś tych wykonanych z brązu, które służyły do zawieszania.

Brąz
Obszar Wezuwiusza
Nr ewidencyjny: SN01
Rozmiar: 20x6 cm

18. ŚWIECZNIK Z BRĄZU

BRONZE CANDLESTICK

Świecznik podobny do gałęzi drzewa. Z pnia wyrastają dwie liściaste gałęzie, na górze krążek w kształcie koła, który służył do utrzymania świecy. Pień jest czworokątny, stoi na podstawie opartej na czterech nogach kończących podkowami. Pod drzewem kłęczący bawiący się chłopiec, ubrany w odzież z Perugii.

Brąz
Obszar Wezuwiusza
Nr ewidencyjny: 72202
Rozmiar: 18x1 cm

19. KANDELABR Z BRĄZU

BRONZE CANDELABRUM

Wysokość świecznika wykonanego z brązu jest regulowana. Trzonek świecznika można było wyciągnąć i przymocować na odpowiedniej wysokości przy pomocy przetyczek. Świecznik zdobiony jest motywami roślinnymi. Górna część świecznika jest w kształcie okrągłej miseczki, co ułatwiało utrzymanie umieszczonej w niej świecy.

Brąz, I wiek n.e.
Herculanum
Nr ewidencyjny: 78519
Rozmiar: 130x25 cm

20. KANDELABR Z BRĄZU

BRONZE CANDELABRUM

Kandelabr wykonany z brązu z możliwością przedłużenia wysokości, trzonek można wyciągnąć i przy pomocy odpowiednich przetoczek umocować. Jego podstawa kończy się w formie łapy lwa a zadaszenie jest okrągłe, w kształcie miseczki ułatwiającej umieszczenie tam świec. Świecznik ozdobiony jest motywami roślinnymi.

Brąz, początek I wieku n.e.
Herculanum
Nr ewidencyjny: 78537
Rozmiar: 113x22 cm

21. SKŁADANY STOJAK Z BRĄZU

FOLDABLE BRONZE STAND

Górną część stojaka ozdobiono kwiatami lotosu, nogi kończą się łapami lwa. Dzięki łączącym nogi ukośnym usztywnieniom jego szerokość była regulowana. Umożliwiało to postawienie na nim tacy oraz talerzy w różnych rozmiarach.

Brąz, I wiek p.n.e. – I wiek n.e.
Pompeje lb Herculanum
Nr ewidencyjny: 73945
Rozmiar: 76x51 cm

22. TABORET Z BRĄZU

BRONZE STOOL

Taboret z brązu, cienki, z kanciastymi nogami, które od krótszej strony połączone są ozdobnymi obrączkami. Część do siedzenia łukowata, pod nią ozdobne obręcze łączące wszystkie cztery strony.

Brąz
Miejsce pochodzenia:
nieznane
Nr ewidencyjny: 74009
Rozmiar: 28x27 cm

23. OZDOBA Z BRĄZU PRZEDSTAWIAJĄCA MERKUREGO

BRONZE ORNAMENT DEPICTING MERCURY

Mała maska z brązu przedstawiająca Merkurego. Usta ma otwarte, na czole diadem, szczególna fryzura w dwóch lokach opada na jego szyję, ozdobiana jest przez cztery liście. Z tyłu połowie znajduje się haczyk służący do umocowania. Pierwotnie mógł to być fragment okucia skrzyni lub inna ozdoba.

Brąz
Miejsce pochodzenia: nieznane
Nr ewidencyjny: 72884
Rozmiar: 5x10 cm

24. KARAFKA NA WINO (OINOCHOÉ)

WINE JUG (OINOCHOÉ)

Karafka na wino w kolorze czerwonej terakoty z trójstronnym ustnikiem, wąską szyjką oraz zaokrąglonym brzuścem i prążkowanym uchwytem.

Ceramika, I wiek p.n.e. – I wiek n.e.
Pompeje
Nr ewidencyjny: 22867
Rozmiar: 24x15 cm

25. FILIŻANKA Z CERAMIKI (TERRA SIGILLATA)

CERAMIC CUP (TERRA SIGILLATA)

Czerwona, półkulista filiżanka. Środkową część boku ozdabiają dwa rzędy wzorów roślinnych, pod którymi palmy dzielą naczynie na cztery części, w których widoczne są sceny myśliwskie: pies goniący za dzikiem, a wszystko otaczają ptaki.

Ceramika
Pompeje
Nr ewidencyjny: 112913
Rozmiar: 9x16 cm

26. WISZĄCY SAMOWAR Z BRĄZU

HANGING BRONZE SAMOVAR

Samowar z brązu w kształcie owalnym opiera się na trzech nogach zakończonych lwimi łapami. Ze skraju wychodzą łańcuchy służące do zawieszania, które u góry połączone są pierścieniem. Łańcuchy łączą się z przymocowanym do boku umocnieniem w kształcie łabędzia. Pod łabędziem znajduje się przedstawienie kobiecej twarzy. Samowar wyposażony jest w zawór bezpieczeństwa, który zapobiegał powstaniu nadciśnienia w czasie wrzenia. Kran umieszczony na środku zbiornika ma formę głowy lwa. W samowarach podgrzewano głównie wino z przyprawami.

Brąz
I wiek n.e.
Pompeje
Nr ewidencyjny: 129441
Rozmiar: 44x24 cm

27. POMNIK EFEBA Z BRĄZU

BRONZE STATUE OF EPHEBOS

Już nie chłopiec, ale jeszcze nie mężczyzna, wiek efeba miał dla Rzymian i Greków szczególne znaczenie. Głowa nagiego młodzieńca jest lekko zwrócona w prawą stronę, prawa ręka zgięta w łokciu, pierwotnie coś trzymał w ręce. Jego oczy wykonano z chalcedonu.

Brąz
Pagus Augustus Felix Suburbanus
Nr ewidencyjny: 125348
Rozmiar: 127x50 cm

28. MARMUROWY LWI STÓŁ ZDOBIONY

WKŁADKĄ MOZAIKOWĄ

LION MARBLE TABLE DECORATED WITH

MOSAIC TILES

Błat małego stołu wyłożony mozaiką przedstawiającą pączki lotosu. Na meblach znalezionych w Pompejach częstym motywem dekoracyjnym były lwie łby lub łapy. Stół podtrzymywany jest przez nogi w kształcie lwich głów z masywnymi łapami.

Mozaika i marmur, I wiek n.e.
Obszar Wezuwiusza
Nr ewidencyjny: bn
Rozmiar: 89x112 cm

29. FIGURKA JUPITERA Z BRĄZU

BRONZE STATUE OF JUPITER

Figurka przedstawia Jupitera- główne bóstwo z religii rzymskiej. Jupiter ustawiony jest w antycznej pozie, na głowie ma koronę, poza okryciem na lewym ramieniu nie posiada więcej szat. Jego lewe ramię jest podniesione, a z prawej ręki wychodzą błyskawice.

Brąz
Herkulanum
Nr ewidencyjny: 5042
Rozmiar: 9x4,5 cm

30. FIGURA LARY Z BRĄZU

BRONZE STATUE OF LARES

Lary przedstawiano zazwyczaj jako młode kobiety, z małymi naczyniami ofiarnymi i rogami do picia. Lary były duchami opiekującymi się rzymskimi domami i mieszkającymi w nich rodzinami. Na domowym ołtarzu w lararium zawsze otrzymywały miejsce obok innych bożków. Praktycznie czczono w nich przodków, którzy po śmierci stali się obrońcami domu. Nasz eksponat to stojąca Lara z naczyniem ofiarnym i rogiem do picia w podniesionej prawej ręce. Nosi krótkie odzienie i wysokie sandały.

Brąz, I wiek n.e.
Pompeje
Nr ewidencyjny: 5408
Rozmiar: 19x8,5 cm

31. FIGURA MERKUREGO Z BRĄZU

BRONZE STATUE OF MERCURY

Figurka stojącego Merkurego, ze skrzydełkami na kostkach, królewski płaszcz opada z prawego ramienia na lewe, w prawej ręce trzyma naczynie ofiarne.

Brąz
Pochodzenie: nieznane
Nr ewidencyjny: 5220
Rozmiar: 26x10,5 cm

32. FIGURA IZYDY (FORTUNA) Z BRĄZU

BRONZE STATUE OF ISIS (FORTUNA)

Izyda, bogini pochodząca z Egiptu, była niezwykle popularna w Imperium Rzymskim. Rzymianie uosabiali ją z Fortuną, pierwszą córką boga Jupitera. Izyda w lewej dłoni trzyma róg obfitości, w przeszłości w prawej ręce trzymała koło sterowe.

Brąz, I wiek n.e.
Pochodzenie: nieznane
Nr ewidencyjny: 5344
Rozmiar: 16x7 cm

33. FIGURKA HERKULESA Z BRĄZU

BRONZE STATUE OF HERCULES

Figurka przedstawia Herkulesa, który stoi nago z wieniec na głowie, w lewej dłoni trzyma jesionową maczugę, a przez lewą ramie przerzuconą ma skórę pokonanego Lwa Nemejskiego. W prawej ręce trzyma kielich ofiarny.

Brąz
Pochodzenie: nieznane
Nr ewidencyjny: bn
Rozmiar: 18 x 9 cm

34. FORMA DO CIASTA W Kształcie MUSZLI SHELL-SHAPED CAKE MOLD

Formy do ciast w kształcie muszli były nadzwyczaj popularne w okolicach Wezuwiusza. Występowały w różnych rozmiarach. Widoczny eksponat należy do najprostszych, nie posiada szczególnych ozdób i pierścieni zawieszających.

Brąz, I wiek n.e.
Pompeje
Nr ewidencyjny: 115588
Rozmiar: 7,5 x 19 cm

35. BRYTFANNA Z BRĄZU BRONZE PAN

Prostokątna brytfanna wykonana z brązu. Brzegi wyklepano na poziomo.

Brąz
Pompeje
Nr ewidencyjny: 76550
Rozmiar: 21 x 4,5 cm

36. PATELNA OWALNA BRONZE FRYING PAN

Owalna patelnia używana do pieczenia. Po lewej stronie widoczny jest kanalik do odlewania. Na końcu długiego cienkiego uchwyty znajduje się otwór do zawieszenia.

Brąz, I wiek po Chrystusie
Pochodzenie: nieznane
Nr ewidencyjny: 7848
Rozmiar: 46x12 cm

37. ŁYŻKA DURSZLAKOWA BRONZE LADLE

Część łyżki w kształcie półkuli przebita jest otworami w formie płatków. Koniec uchwyty rozszerza się w kształt koła i jest zakończony ułatwiającym zawieszenie otworem.

Brąz
Pompeje
Brak nr ewidencyjnego
Rozmiar: 36x15 cm

38. WAGA TARGOWA

BRONZE MARKET SCALES

Wagę targową wykonano z brązu. Na ramieniu karby od I do X, po nich można było przesuwac przeciwwagę przeważnie w formie głowy Merkurego. Zsunięciu się przeciwwagi zapobiegała kulka znajdująca się na końcu pręta mierniczego. Na drugim końcu ramienia na czterech łańcuszkach wisiła taca na towar. Przez 2000 lat zmienił się tylko materiał wykonania: żelazne wagi można spotkać do dnia dzisiejszego na miejscowych targach.

Brąz
Obszar Wezuwiusza
Brak nr ewidencyjnego
Rozmiar: 35x16 cm

39. BARYŁKOWATY KUBEK Z JEDNYM UCHEM

SINGLE-EARED, POT-BELLIED MUG

Kubek w kolorze brązowo-czerwonym, wypukły, z jednym uchem. Powierzchnię ozdobił gęsty karbowany wzór.

Ceramika
Pompeje
Nr ewidencyjny: 23895
Rozmiar: 10x13 cm

40. GARNEK Z BRĄZU Z PRZYKRYCIEM

BRONZE POT WITH LID

Owalny garnek z brązu udekorowany parą wygrawerowanych poziomych kół. Przez uszy przymocowane do skrajów garnka przechodzi uchwyt kończący się w formie głowy gęsi. Garnek jest połączony z pokrywką łańcuchem.

Brąz
Pochodzenie: nieznane
Nr ewidencyjny: 6478
Rozmiar: 24x21 cm

41. PATELNA Z BRĄZU

OVAL FRYING PAN

Patelnia z uchwytem w kształcie półksiężyca z dziurą.

Brąz
Pompeje
Nr ewidencyjny: 109726
Rozmiar: 26 x 13 cm

42. PATELNIĄ Z BRĄZU BRONZE CASSEPOLE

Uchwyt patelni z brązu zdobiony jest przez dwie łabędzie głowy, które łącząc się ze sobą tworzą otwór w kształcie półkola.

Brąz, pierwsza połowa I wieku n.e.

Pochodzenie: nieznane

Nr ewidencyjny: 73161

Rozmiar: 36 x 18 cm

43. ŻELAZNY TRÓJNOŻNY STOJĄK NA GARNKI IRON TRIPOD

Trójkątna żelazna krata nie pozwalała wkładać garnków bezpośrednio do ognia.

Żelazo, I wiek n.e.

Pochodzenie: nieznane

Nr ewidencyjny: bn

Rozmiar: 28x16 cm

44. FILIŻANKA Z CERAMIKI (TERRA SIGILLATA) CERAMIC CUP (TERRA SIGILLATA)

Filiżanka w kolorze czerwonym, o pierścieniowatej podstawie. Jej boki ozdobione są falistymi liniami i geometrycznymi kwiecistymi motywami. W środku widoczny jest uwieczniający odcisk wykonawcy w kształcie prostokąta.

Ceramika

Pompeje

Nr ewidencyjny: 11892

Rozmiar: 12x26 cm

45. PIĘĆ ODWAŻNIKÓW/CIĘŻARKÓW BASALT WEIGHTS

Pięć spłaszczonych ciężarków w kształcie kuli. Na górnej części każdego z nich widoczne są małe punkty, które wskazywały na ciężar mierzony danym ciężarkiem i potwierdzały ich certyfikację.

Bazalt, I wiek n.e.

Pompeje

Nr ewidencyjny: 74284, 74299, 74238, 74219, 7202

Przekrój: 5-7 cm

46. ŻELAZNE GRABIE IRON RAKE

Czterozębne żelazne grabie. W górnej części narzędzia znajduje się ukształtowany otwór na uchwyt.

Żelazo

Pompeje

Nr ewidencyjny: SN073

Rozmiar: 22x18 cm

47. ŻELAZNE KLESZCZE**IRON PLIERS**

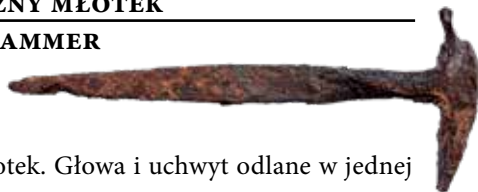
Żelazne kleszcze składające się z dwóch połączonych części w kształcie dziobu.

Żelazo
Pochodzenie nieznane
Nr ewidencyjny: 71806
Rozmiar: 30x5 cm

48. KIELNIA MURARSKA**TROWEL**

Kielnia wykonana z żelaza. Całość wykuta jest z jednego fragmentu.

Żelazo
Pochodzenie nieznane
Nr ewidencyjny: 71879
Rozmiar: 26 x 5 cm

49. ŻELAZNY MŁOTEK**IRON HAMMER**

Żelazny młotek. Głowa i uchwyt odlane w jednej części. Jeden z końców głowy jest czworokątny, drugi kończy się ostrzem (dokładnie tak jak współczesne młotki murarskie).

Żelazo
Pompeje
Nr ewidencyjny: 71887
Rozmiar: 27x11 cm

50. ŻELAZNY SIERP**IRON SICKLE**

Płaskie, łukowe ostrze pierwotnie posiadało uchwyt wykonany z drewna.

Żelazo
Pompeje
Nr ewidencyjny: 124402
Rozmiar: 25 x 18 cm

51. POJEMNIK NA GARUM (URCEUS)**URCEUS**

Jednouchwytowy pojemnik z wydłużoną szyjką. Używano ich do przechowywania i transportu handlowego sfermentowanego sosu z ryb (garum) oraz olejów.

Ceramika
Pompeje
Nr ewidencyjny: SN04
Rozmiar: 50x18 cm

52. AMFORA NA WINO**AMPHORA**

Podłużna gliniana amfora u góry zwężona, z dolną częścią ułatwiającą ustawienie w podporze. Prawdopodobnie używano ją do transportu wina z wybrzeża Adriatyku.

Ceramika
Pompeje
Nr ewidencyjny: SN03
Rozmiar: 86x27 cm

53. AMFORA NA WINO AMPHORA

Gliniana zwężona amfora z dolną częścią przystosowaną do ustawienia w podporze. Używano jej do transportu wina z wybrzeża Morza Tyrreńskiego.

Ceramika
Pompeje
Nr ewidencyjny: SN06
Rozmiar: 74x22 cm

56. GLINIANE CIĘŻARKI DO SIECI PLUMMET FOR FISHNET

Sześć sztuk glinianych obciążników do sieci rybackich, umieszczano je na końcach różnego rodzaju sieci.

Ceramika
Pompeje
Nr ewidencyjny: SN06-11
Przekrój: 6 cm

54. IGŁA RYBACKA Z BRĄZU FISHING NEEDLE

Igła rybacka z brązu używana do wyrobu różnego rodzaju sieci.

Brąz
Pompeje
Nr ewidencyjny: 75733
Rozmiar: 17x1 cm

55. ROZPLĄTYWACZ SIECI TOOL FOR FISHNET

Przyrząd do rozplątywania sieci rybackich, po obydwu stronach zaokrąglony, z zakończeniem w formie uchwatu.

Brąz
Pompeje
Nr ewidencyjny: 118960
Rozmiar: 19x1 cm

57. MARMUROWE POPIERSIE MŁODZIEŃCA Z OKRESU CESARZA TYBERIUSZA A MARBLE BUST OF AN UNKNOWN YOUNG MAN FROM THE TIME OF EMPEROR TIBERIUS

Marmurowe popiersie nieznanego mężczyzny, którego głowa jest okrągła, krótkostrzyżone włosy rozłożone w kilku warstwach, składających się z łukowatych pojedynczych włosów. Forma twarzy delikatnie zawężająca się z odstającymi uszami. Stosunkowo duże oczy podkreślają mocne wypuklenie górnych powiek. Kąty wąskich i cienkich ust podkreślone są przez krzywe dołeczki. Dzięki temu patrzy na nas twarz młodego, zdecydowanego i pewnego siebie Rzymianina.

Marmur, okres panowania cesarza Tyberiusza (14 – 37 rok n.e.)
Pompeje
Nr ewidencyjny: 109516
Rozmiar: 47x24 cm

58. MARMUROWY POMNIK MĘŻCZYZNY W TODZE MARBLE STATUE OF A MAN IN TOGA

Marmurowy pomnik przedstawiający urzędnika miejskiego w todze. W lewej ręce trzyma zwój papieru. Taki pomniki miasto wznosiło z szacunku, bądź zezwalało, aby godni tego obywatele na własny koszt wznosili pomniki ich przedstawiające.

Marmur grecki
Pochodzenie: nieznane
Nr ewidencyjny: 5984
Rozmiar: 230x94 cm

60. MARMUROWY POSĄG WENUS MARBLE STATUE OF VENUS

Nawiązujący do tzw. ikonografii Venus Marina marmurowy posąg przedstawiający młodą kobietę. Powstał w pierwszej połowie IV wieku przed Chrystusem. Kobieta prawą ręką opiera się na filarze, podczas gdy druga ręka spoczywa na biodrze. Nosi na sobie podkreślającą jej figurę, przezrzystą grecką zwierzchnią szatę chiton, którą pod piersiami spina pas zawiązany w kokardę. Narzucony na plecy fartuch nawinięty jest na jej lewe ramię oraz zasłania też nogi. Dokładne badania ubioru posągu oraz bransolety na prawej ręce wykazały, że pierwotnie płaszcz był pomalowany na kolor niebieski, ramię zaś na czerwony.

Biały marmur, pierwsza połowa I wieku n.e.
Pompeje, IX.6, Nr ewidencyjny: 111387
Rozmiar: 120x63 cm

59. MARMUROWA GŁOWA PRZEDSTAWIAJĄCA GAJUSZA JULIUSZA CEZARA WIPSANIANA MARBLE HEAD DEPICTING CAIUS CAESAR

Gajusz Juliusz Cezar Wipsanian (20 rok p.n.e. - 4 rok n.e.) był jedynym synem córki cesarza Oktawiana Augusta i jej drugiego męża Marka Agryppy. Nie posiadający syna cesarz Oktawian August adoptował go w 17 roku p.n.e. i uczynił spadkobiercą. Młodzieniec niestety zginął podczas kampanii w Armenii w wieku zaledwie 23 lat. Na portrecie może mieć około 10lat.

Marmur z okresu cesarza Augusta
(rok 14 p.n.e. – rok 27 n.e.)
Herkulanum
Nr ewidencyjny: 6050
Rozmiar: 49x27 cm

61. FRESK Z HASŁEM WYBORCZYM FRESCO WITH ELECTION CAMPAIGN TEXT

Cn(aeus) · Helvium
Sabinum · aed(ilem) · o(ro) v(os) f(aciatis)
Iunia · rog(at) „Junia was prosi, wybierzcie na aedilisa
Cnaeusa Helwiusa Sabinusa”. Napis ten dotyczył jednego

z kandydatów na funkcję jednej z najniższych rzymskich funkcji urzędniczych w ostatnich latach przed erupcją. Polecenie zawiera zwyczajowy zwrot oro vos faciat (głosujcie na niego/wyберите go), które sygnalizują pierwsze trzy litery: OFV.

Fresk, okres cesarza Wespazjana (rok 69 – 79 n.e.)

Pompeje

Nr ewidencyjny: 4670

Rozmiar: 57x104 cm

62. PION Z BRĄZU

BRONZE PLUMB

Pion był niezbędnym narzędziem dla murarzy i cieśli. W Pompejach piony znaleziono w wielu miejscach, każdy z nich był w kształcie stożka, na środku spłaszczonego czubka znaleziono malutki uchwyt, który ułatwiał jego zawieszenie. Nasz eksponat przypomina postać spiczastego bąka.

Brąz

Pochodzenie: nieznanne

Bez nr ewidencyjnego

Rozmiar: 6x8 cm

63. PRZYRZĄD DO POMIARÓW Z BRĄZU.

BRONZE MEASURING INSTRUMENT

Długość przyrządu wynosi 29,65 cm, co odpowiada stopie rzymskiej. Składa się z dwóch czterokątnych prętów, na których wcięte punkty oznaczają podział jednostek miary stopy.

Brąz, I wiek n.e.

Pochodzenie: Pompeje lub okolice Wezuwiusza

Nr ewidencyjny: 286785

Rozmiar: 14x2 cm

64. KUREK DO KRANU WYKONANY Z BRĄZU

BRONZE TAP STOP VALVE

Kurki do kranu wykorzystywane były w celu otwarcia albo zamknięcia przepływu wody w rurach. Zapotrzebowanie na nie było tak wielkie, że ich produkcją zajmowały się specjalnie do tego powołane cechy rzemieślnicze (collegia fabrorum). Kurek składał się z trzech części: z zasadniczej w kształcie walca, z gwintowanej zatyczki i regulatora. Masę wykonywano z wydrążonego walca, który w poziomie przewiercono i w te odwierty dopasowano na obydwu końcach lejkowatą rurkę do których następnie przylutowano ołowiane rury. Funkcją zatyczki było hermetyczne zamykanie. Kolcem wmontowanym od góry w walec można było regulować ilość wody tam przepływającej. Do obracania kołkiem używano uchwytu, który zainstalowano na górnej części. Mógł być kanciasty lub okrągły.

Pochodzenie: okolice Wezuwiusza

Nr ewidencyjny: 69828

Rozmiar: 24x34 cm

65. WANNA Z BRĄZU BRONZE BATHTUB

Obydwa boki i jeden koniec wanny były proste, zaś pozostałe w kształcie łuku. Ściany nie były zdobione, górna część rozszerzała się do góry. Na skraju wygięcia wykuto monogram „P”. Znalezione na bokach wanny ślady stopu żelaznego pozwalają przypuszczać, że wanna posiadała uchwyty do przenoszenia. Mnóstwo Rzymian uczęszczało do łaźni, aby się wykąpać, pielęgnować ciało, ale tylko niewielu z nich mogło sobie pozwolić na taką wygodę we własnym domu.

Brąz, I wiek n.e.
Pompeje, termy Stabiae
Nr ewidencyjny: 73003
Rozmiar: 55x146 cm

66. SKROBARKA Z BRĄZU (STRIGILIS) BRONZE STRIGIL

Częściowo wygięta i wklęsła skrobarka, służyła do zdrapywania potu i nadmiaru olejku z ciała po ćwiczeniach fizycznych. Używano ją przeważnie w łaźniach, była codziennym przedmiotem użytku dla atletów.

Brąz
Pochodzenie: nieznane
Nr ewidencyjny: 70079
Rozmiar: 21x11 cm

67. NACZYNIIE NA OLEJ (ARYBALLOS) BRONZE OIL HOLDER (ARYBALLOS)

Pojemnik małych rozmiarów, zamykany od góry. Przechowywany w nim olejek służył atletom do nacierania ciała. Przeważnie zawieszony był na pierścieniu wraz grzebieniami i innymi narzędziami do pielęgnacji. Posiada okrągły kształt, małą przykrywkę, z przyłączonym łańcuchem służącym do zawieszenia.

Brąz, I wiek n.e.
Pompeje
Nr ewidencyjny: 69927
Rozmiar: 10x6 cm

68. SZKLANA FIOŁKA NA PERFUMY GLASS VIAL OF SCENTS

Podłużna, szklana fiolka, w odcieniu niebieskim, nieznacznie rozszerzająca się w części dolnej. Jej obrzeże rozszerza się jak lejek. W bogatych domach rzymskich było osobne miejsce do przechowywania perfum i pachnących kremów, do jej obsługi przeznaczony był osobny niewolnik. Maści lub balsamy przechowywano przeważnie w długich, małych rozmiarów i o cienkiej szyjce fiolkach wykonanych z dmuchanego szkła.

Szkło
Nr ewidencyjny: 113821
Pochodzenie: Herkulanum
Rozmiar: 10x2 cm

69. SZKLANA FIOŁKA NA PERFUMY

GLASS VIAL OF SCENTS

Szklana fiolka, podłużna, szyjka w kształcie cylindra, w odcieniu niebieskim.

Szkło

Nr ewidencyjny: 128-146

Obszar Wezuwiusza

Rozmiar: 15x3 cm

70. SZKLANA FIOŁKA NA PERFUMY

GLASS VIAL OF SCENTS

Podłużna, o szyjce w kształcie cylindra, w formie niedokończonego czopu w odcieniu niebieskim fiolka na perfumy.

Szkło

Nr ewidencyjny: 10236

Obszar Wezuwiusza

Rozmiar: 20x5 cm

71. SZKLANY KUFEL

SINGLE-EARED GLASS MUG

Szklany kufel w kolorze zielonkawym, o cylindrycznej szyi. Na kulistej brzości opiera się kolankowe ucho.

Szkło

Obszar Wezuwiusza

Nr ewidencyjny: 5371

Rozmiar: 25x21 cm

72. MASKI TEATRALNE

THEATRICAL MASKS

Pierwotnie były to dwa osobne freski, które dopiero po przeniesieniu do muzeum zostały złożone. Maski przedstawiają dwóch aktorów z Commedia Nuova (Komedia Nowa).

Fresk, I wiek n.e.

Pompeje

Nr ewidencyjny: 9792

Rozmiar: 45x80 cm

73. MALOWIDŁO ŚCIENNE PRZEDSTAWIAJĄCE MASKĘ TEATRALNĄ

WALL PAINTING OF A THEATRICAL MASK

Maska przedstawia młodego aktora z Komedii Nowa. Ten nowy rodzaj przedstawień teatralnych pojawił się w Grecji pod koniec IV wieku p.n.e. i w przeciwieństwie do wcześ-

niejszych koncentrował się na prozie życia codziennego: rodzinie, miłości, małżeństwie itd., dlatego postacie stawały się szablonowe i były symbolizowane przez maski.

Fresk, IV styl, połowa I wieku n.e.

Herkulanum, Casa dei Cervi

Nr ewidencyjny: 9804

Rozmiar: 50 x 74 cm

74. MARMUROWA MASKA **MARBLE MASK**

W wyrazistych rysach figury rozpoznajemy używaną w Commedia Nuova (Komedia Nowa) maskę przedstawiającą aroganckiego i natarczywego młodzieńca. Oczy ma dziurawe, brwi skośne, usta otwarte, broda wychylona do przodu. Z tyłu widoczny jest otwór służący do zawieszenia.

Marmur, I wiek n.e.

Pompeje

Nr ewidencyjny: 6613

Rozmiar: 40x34 cm

75. OZDOBNY HEŁM GLADIATORA **GLADIATOR HELMET**

Na części czołowej widoczne jest bóstwo odpowiedzialne za płodność i urodzaj, Priapus. Na boku ulokowano dwóch stojących żołnierzy: jeden w stroju gladiatora, drugi salutujący. Hełmy nie były używane podczas walk, lecz podczas poprzedzających je występów.

Brąz

Herkulanum

Nr ewidencyjny: 5670

Rozmiar: 39x26 cm

76. WIADRO (SITULA) Z BRĄZU **BRONZE BUCKET**

Naczynie wykonane z brązu z wygiętym brzegiem, korpus w kształcie ściętego czopu. Naczynie stoi na trzech nogach przedstawiających harpie, kończących się w formie lwich łap. Ten rodzaj naczyń używano w codziennym życiu, do higieny osobistej czy gotowania, nabierania wody, przenoszenia jej czy trzymania w niej płynów.

Brąz, I wiek n.e.

Nr ewidencyjny: 184985

Rozmiar: 26x26 cm

77. AMORA Z DELFINEM**CUPID WITH A DOLPHIN**

Stojący Amor trzyma na swoim prawym ramieniu delfina. Lewą ręką podtrzymuje głowę delfina, podczas gdy podniesioną prawą bezpiecznie podtrzymuje go na ramieniu. Był to element ozdobniczy fontanny, gdzie woda wypływała z pyska delfina.

Brąz, kopia z okresu rzymskiego
późnego dzieła hellenistycznego
Pompeje
Nr ewidencyjny: 111701
Rozmiar: 67x41 cm

79. MARMUROWY POMNIK BOGINI CERES**MARBLE STATUE OF GODDESS CERES**

Pomnik przedstawia boginię urodzaju i wegetacji, Ceres. W lewej ręce trzyma swój główny atrybut: kłosy zboża. Sposób przedstawiania bogini Ceres był związany ze sposobem przedstawiania jej greckiej odpowiedniczki, Demeter. Rzymska kopia greckiego pomnika z V wieku p.n.e.

Marmur
Zbiory Farnese
Nr ewidencyjny: 6259
Rozmiar: 100x47 cm

78. PORTRET KOBIETY (MALOWANY MARMUR)**FEMALE PORTRAIT (PAINTED MARBLE)**

Fryzura naśladowująca uczesanie cesarzowej Agryppiny. Włosy rozdzielone na połowę, ułożone w kręcone rzędy kończą się za uszami w formie falistych loków. Czoło zdobią drobne pukle jako grzywka. Ślady farby pozostały nie tylko na włosach, lecz na brwiach, gałkach ocznych i pupillach.

Pomnik z białego marmuru ze śladami farby, z okresu cesarza Klaudiusza (rok 41 – 54 n.e.)
Herkulanum
Nr ewidencyjny: 150192
Rozmiar: 40x24 cm

80. KOLUMNA PRZEDSTAWIAJĄCA HERMESA**MARBLE HEAD COLUMN OF HERMES**

Głowa Hermesa została ukształtowana na wzór sztuki greckiej z Aten, właśnie dlatego jego włosy i broda zawierają wiele archaicznych elementów greckich: czesane w dwa pasy, noszone po grecku, w kierunku bocznym spiralnie, później opadające na ramiona w formie cienkich, falistych loków lub broda z kręconego zarostu. Dokładnie wykonaną głowę umieszczono na kwadratowej kolumnie stojącej na podstawie.

Marmur, okres cesarza Augusta
(27 rok p.n.e. – 14 rok n.e.)
Herkulanum
Nr ewidencji: 6324
Rozmiar: 168x24 cm

81. PRZYRZĄD DO BADAŃ GINEKOLOGICZNYCH SPECULUM UTERI

Przyrząd lekarski (speculum uteris), który umożliwiał rozszerzanie żeńskich narządów płciowych. Składa się z dwóch par zaworów, dwóch dolnych i dwóch górnych, które przy zamknięciu przybierały postać stożka. Przymocowany do głównej śruby gwintowany kranik umożliwiał ruchy regulujące.

Brąz, I wiek n.e.
Pompeje
Nr ewidencyjny: 113264
Rozmiar: 31x15 cm

83. NARZĘDZIE LEKARSKIE Z BRĄZU BRONZE MEDICAL TOOL

Narzędzie lekarskie służące do stawiania baniek.

Brąz
Pompeje
Nr ewidencyjny: 77998
Rozmiar: 12x9 cm

82. NARZĘDZIE LEKARSKIE Z BRĄZU Z I WIEKU N.E. - SPECULUM ANI UROLOGICAL EXAMINATION DEVICE

Narzędzie służyło do badań odbytu.

Brąz, I wiek n.e.
Pompeje
Nr ewidencyjny: 78031
Rozmiar: 16x8 cm

84. SKALPEL LEKARSKI, NÓŻ DO OPERACJI BRONZE MEDICAL INSTRUMENT – SURGICAL KNIFE

Skalpel lekarski z ostrzem w kształcie liścia i prostokątnym trzonkiem.

Brąz, I wiek n.e.
Pompeje
Nr ewidencyjny: 77683
Rozmiar: 12x2 cm

85. PRZYRZĄD LEKARSKI

BRONZE MEDICAL INSTRUMENT

Zaostrzone po obydwu stronach narzędzie lekarskie z brązu wygięte w przeciwnych kierunkach (leva per ossa).

Brąz, I wiek n.e.

Pompeje

Nr ewidencyjny: 78013

Rozmiar: 16x2 cm

86. PĘSETA Z BRĄZU

BRONZE PINCERS

Pęseta lekarska z brązu z zakończeniem wygiętym do środka.

Brąz, I wiek n.e.

Pompeje

Nr ewidencyjny: 77977

Rozmiar: 8x2 cm

87. SKRZYNECZKA LEKARSKA

BRONZE MEDICAL CASKET

Skrzyneczka służąca do przechowywania opatrunków i przyrządów lekarskich.

Brąz, I wiek n.e.

Pompeje

Nr ewidencyjny: 78202

Rozmiar: 7,5 x 4 cm

88. EROTYCZNY FRESK

FRESCO WITH EROTIC SCENE

Dużych rozmiarów fresk, którego część dolna jest zdobiona girlandami na ciemnoniebieskim tle, w środku martwa natura. Na obydwu skrajach przedstawienie wnętrza domu, które służyło powiększeniu przestrzeni. W centralnej części na czerwonym tle scena erotyczna: na łóżu leży mężczyzna, a po jego obydwu stronach dwie do połowy obnażone kobiety.

Fresk, I wiek n.e.

Pompeje

Nr ewidencyjny: 9731

Rozmiar: 215x182 cm

89. KAGANEK PRZEDSTAWIAJĄCY SCENĘ EROTYCZNĄ

CANDLESTICK DEPICTING AN EROTIC SCENE

Kaganek ze sceną erotyczną. W scena erotyczna przedstawia pozycję pendula awersa (kobieta w odwróconej pozycji na jeźdźca).

Ceramika, I wiek n.e.
Pompeje
Nr ewidencyjny: 109413
Rozmiar: 12 x 8 cm

90. MALOWIDŁO ŚCIENNE PRZEDSTAWIAJĄCE SCENY EROTYCZNE

WALL PAINTING DEPICTING
AN EROTIC SCENE

Miejsce sceny to prawdopodobnie wewnątrz namiotu. Mężczyzna o ciemnej karnacji skóry – w ikonografii rzymskiej mężczyźni zawsze byli przedstawiani na brązowo, a kobiety w kolorze białym – na kolanych zbliża się do siedzącej na ziemi kobiety.

Fresk, IV styl, 62 – 79 n.e.
Pompeje
Nr ewidencyjny: 27688
Rozmiar: 48x58 cm

91. ODLEW Z GIPSU MŁODEJ KOBIETY W CIĄŻY

Ciężarna kobieta w wieku 18 - 20 lat, została znaleziona w 1876 roku w jednym z ulicznych zaułków. W czasie erupcji Wezuwiusza, kobieta była brzemienna. Jest to jeden z najwcześniejszych odlewów gipsowych.

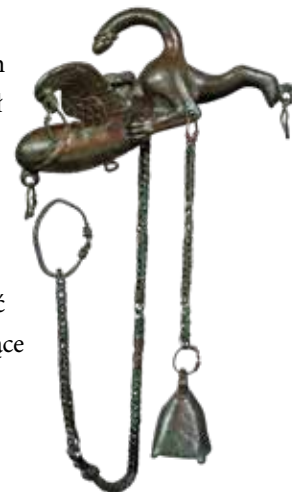
Gips, 79 rok n.e.
Pompeje
Nr ewidencyjny: bn
Rozmiar: 155x59 cm

92. DZWONEK (TINTINNABULUM) W KSZTAŁCIE SKRZYDLATEGO FALLUSA ODGANIAJĄCY ZAGROŻENIA

WINGED PHALLUS-SHAPED BELL TO SCARE
OFF EVIL SPIRITS

Męski członek był symbolem płodności i dobrobytu, chronił również przed urokami, dlatego często używano go jako talizmanu. Fallus zaopatrzony w dzwonek był bardzo popularny w miastach rzymskich, można było je nabyć w sklepach jako prezenty „przynoszące szczęście”.

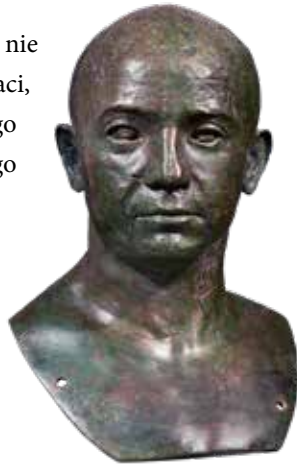
Brąz
Pompeje
Nr ewidencji: 27834
Rozmiar: 13x12 cm

93. POPIERSIE MĘSKIE**MEN'S BUST**

Popiersie prawdopodobnie nie przedstawia mitycznej postaci, ale prawdziwego rzymskiego obywatela, zamieszkującego Herkulanum.

Brąz
Herkulanum
Nr ewidencyjny: 5631

95. GARNEK Z PRZYKRYCIEM**POT WITH LID**

Naczynie kuchenne z dwoma uszami, często używane do przechowywania żywności.

Ceramika, I wiek po chrystusie
Obszar Wezuwiusza
Nr ewidencyjny: 23324
Rozmiar: 26x21 cm

94. DZBAN NA WINO Z BRĄZU**BRONZE WINE JUG**

Jest to jeden z najbardziej charakterystycznych typów dzbanków na wino, jakich używano w okolicach Wezuwiusza w I wieku. Ucho przy wyrzucie zdobione jest przez maskę przedstawiającą chłopca, brzegi zdobione są przez figurę konia. Ucho zdobi płaskorzeźba, na której widoczny jest delfin trzymający się trójzębnego harpuna.

Brąz, I wiek po Chrystusie
Herkulanum
Nr ewidencyjny: 69083
Rozmiar: 24x13 cm

96. SZKLANY PUCHAR**GLASS**

Puchar szklany w kształcie migdała, zdobiony przez sześć łuków żebrowych.

Szkło
Pochodzenie: nieznane
Nr ewidencyjny: 12490
Rozmiar: 8,5x8,5 cm

97. MISECZKA SZKLANA Z DWOMA UCHAMI **TWO-EARED GLASS CUP**

Wybielana miseczka z dwoma uszami, na boku zdobiona przez sześć łuków żebrowych w kształcie migdału.

Szkło, druga połowa I wieku po Chrystusie

Pompeje, (VI.16.10)

Nr ewidencyjny: 133274

Rozmiar: 16x4,5 cm

98. SZKLANA FILIŻANKA I SPODEK **GLASS CUP AND SAUCER**

Mała szklana filiżanka z należącym do niej gładkim trójnożnym spodem.

Szkło

Obszar Wezuwiusza

Nr ewidencyjny: 11669, 11668

Rozmiar: 15x12 cm

99. SZKLANA BUTELKA **GLASS BOTTLE**

Prostokątna szklana butelka z krótką, cylindryczną szyjką i uszami opierającymi się na ramionach. Butelki te były szeroko rozpowszechnione w erze cesarstwa rzymskiego, używano je do posiłków oraz przechowywania olejków, innych cieczy lub kosmetyków w przemyśle kosmetycznym.

Szkło, I wiek po Chrystusie

Obszar Wezuwiusza

Nr ewidencyjny: 13122

Rozmiar: 23x11 cm

100. KIELICH Z CERAMIKI (TERRA SIGILLATA) **CERAMIC GLASS (TERRA SIGILLATA)**

Kielich na wysokiej stopce z arabeskowym i rozetowym zdobnictwem. Po przeciwnych stronach, bezpośrednio pod brzegiem znajduje się ozdoba przedstawiająca dwie miniaturowe damskie maski przypominające maski teatralne.

Ceramika

Pompeje

Nr ewidencyjny: 133317

Rozmiar: 14 x 18 cm

101. SZKLANA AMFORA**GLASS AMPHORA**

Szklana amfora z dwoma uszami opierającymi się na ramionach.

Szkło

Obszar Wezuwiusza

Nr ewidencyjny: 11729

Rozmiar: 20x16 cm

102. FIGURKA PIEKARZA (PLACENTARIUS)**WYKONANY Z BRĄZU****BRONZE STATUE OF A BAKER**

Mała figurka z brązu wzorowana na ulicznych sprzedawcach wyrobów piekarniczych (placentarius) w rzeczywistości wraz z trzema innymi pomnikami był częścią luksusowego zestawu do podawania ciast.

Dużych rozmiarów członek męski w oczach Rzymian posiadał moc ochrony przed nieszczęściem i przynosił szczęście, dlatego często obdarowywano się takimi prezentami.

Brąz, I wiek n.e.

Pompeje, Casa dell'Efebo (I.7,10-12)

Nr ewidencyjny: 143761

Rozmiar: 27x17 cm

103. ŻOŁNIERSKI HEŁM Z BRĄZU**BRONZE MILITARY HELMET**

Hełm wojskowy z osłoną na twarz i szyję. Dolną część osłony na twarz przedziurawiono, aby można ją było spiąć pod brodą przy pomocy rzemieni. Część górna łączy się z hełmem przy pomocy przegubowych obręczy, dzięki czemu mogła się ruszać na boki.

Brąz

Pompeje, Caserma dei Gladiatori, (VIII.7)

Nr ewidencyjny: 5749

Rozmiar: 27x25 cm

104. PRZENOŚNY POJEMNIK NA ŻAR**PORTABLE BRAZIER**

Wykonany z wypalanej gliny, w kształcie pudełka. Szereg małych otworów u góry zaprojektowano tak, aby równomiernie rozprowadzał ciepło. Ceramika, I wiek n.e.

Okolice Wezuwiusza

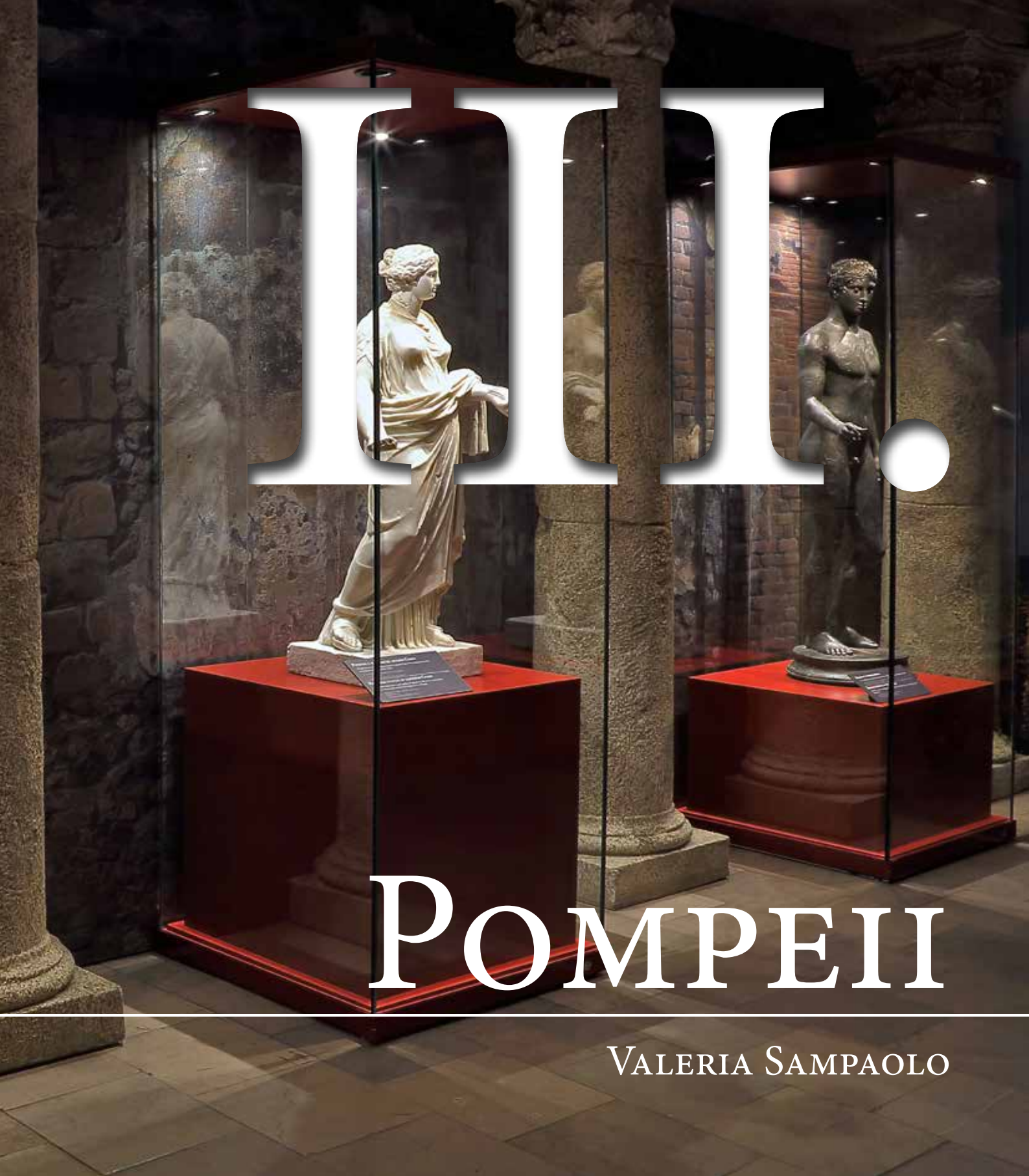

Nr ewidencyjny: 76/198

Rozmiar: 18x37 cm

MARBLE STATUE OF VENUS
The Venus de Milo is a full-length marble statue of the goddess Venus, discovered on the island of Milos in 1820. It is one of the most famous works of ancient Greek sculpture, known for its realistic depiction of the female form and its missing arms. The statue is believed to have been created in the Hellenistic period, around 130 BC. It is currently housed in the Louvre Museum in Paris.

The background image shows a museum gallery with stone columns and glass display cases. Inside the cases are two ancient statues: a marble female figure on the left and a bronze male figure on the right. Both are on red pedestals. The lighting is dramatic, highlighting the statues against the dark background.

III.

POMPEII

VALERIA SAMPAOLO

EXTRACT OF THE STUDY CALLED POMPEI

BY VALERIA SAMPAOLO

People in the Neolithic period settled down on the fertile lands between River Sarno and Mount Vesuvius. Archaeologists excavated parts of villages from the Bronze Age at the upper section of the river. Due to the river's floods in the 7th - 6th century BC, people moved to the seaside and settled down on the tuff terrace. Ancient Pompeii stretched on the headland towards the coast, which played an important part in trade between the inland and the coastal settlements. The ancient city was built on the south-western skirts of modern Pompei, which is the old town today. From the 6th century BC, locals maintained a close connection with the Etrusc and Greek settlers on the coast. Similarly to other territories in Campania, it was a start of the Samnite period in which an Oscan-speaking nation was the ruler. The city was protected with a limestone wall; however, there were bigger gapped parts among these walls. The regular, cancellous cityscape was achieved by the Samnites. The larger houses of the aristocrats were built along the straight roads between the 4th - 3rd century BC, which kept their architectonic ornamentation even in the Imperial Era (House of the Faun, House of the Surgeon, House of Sallust).

Several territories were built up or rearranged in the 2nd century BC (Triangular forum). This is when the Large Theatre, the basilica, the Temple of Jupiter was built. Sulla, a Roman general, took the city under siege during the so called war of the allies (the social war, 91-88 BC); the city walls still bear the damages of the catapult hits. In 80 BC, P. Cornelius Sulla, nephew of the dictator, realigned the city to a colony; from then on, it was called Colonia Cornelia Veneria Pompeianorum. The local senate, *ordo decurionum*, was formed from the members of Sulla's ranking officers and veterans, while the lands of the enemies of the Roman order were seized. However, some of them sold the estates back to their previous owners, who returned to the city between 50-40 BC and took part in managing it. The city counsel consisted of 80-100 *decurios*

(counsellors) who could control other administrative functions as well. The city leaders, the *douvires* and *aediles*, were elected annually in March at the *comitium* (meeting place on the forum where citizens assembled for voting) by the people with civil rights, who then held office from July 1. The *Duumviri quinquennales* were also municipal officers who were elected every fifth year for one year to exercise the function of the censorship. The *rectorate* was also elected. The walls of the colony surrounded a 66 acres land at the time. The amphitheatre – built under the supervision of C. Quinctus Valgus és M. Porcius – was located outside the colony. The *dumvires* also had the roofed Odeon built, next to the Large Theatre.

By the end of the 1st century BC, the cityscape of Pompeii has developed, which remained unchanged until the disaster of 79 AD. The residential areas were arranged around the two town roads running east/west (*decumanus*) and the road running north/south (*cardo*). The 3200 m long city wall was protected by 12 towers and 7 gates but following the Augustan peace, it lost its protective function. At this time was the aqueduct established which paved the way for building fountains, *nympheums* and new public baths. Two chancel arches stood on the sides of the Capitolium in honour of the imperial family. The *macellum*, food market, in the north-east corner of the forum, was reconstructed, but they built up the Temple of the *Lares Publici*, Temple of the *Genius Augusti* and the building of *Eumachia*. Thanks to the donation of the *Holconius* brothers, they expanded the Large Theatre and built a *palaestra* next to the amphitheatre, which was an open area surrounded by covered porticoes used for wrestling and exercise. The earthquake in 62 AD meant a serious shock in the life of the city which made its living primarily from growing and selling vegetables and grapes. The impact of the disaster can be partly seen on marble reliefs. Following the earthquake, some seized public premises, hence emperor *Vespasius* sent a tribune to the city to restore the previous property ownerships. The Temple of *Isis* was renovated entirely, as

well as the Temple of Apollo on the forum. Via Abbondanza became the centre of commerce. Not only the major, but the smaller houses had also been rebuilt.

Plinius Jr., in his letter to Tacitus, wrote about the August 24, 79 AD volcanic eruption, destroying three cities. People of Pompeii were busy with their regular round of duties in the first hours. There were 6 layers of volcanic material on the lapilli which covered the buildings. Two-third of Pompeii consisted of houses, shops and work-rooms. With the Italian type of buildings, the premises were located around the atrium. After the 2nd century BC these premises were expanded with the peristyle, the triclinium and the oecus. A typical Italian house had a tablinum (the workroom of the man of the house) and several cubiculum (bedrooms). The bust of the ancestors was placed in the atrium, which was also the place of the safe-deposit and the family archives (tabulae). Three divans were set in the triclinium (the dining room) around the table in a horseshoe formation. Besides the archaeological finds, the wall paintings refer to the furniture of the eatery. The peristylum, a garden with statues and pools, surrounded by a collonade (porticus), was in the shaft of the atrium and the tablinum. The kitchen was in the back of the house; its furnace heated the bath too, although few private houses had such facility; regular people went to public baths. Behind the polystyle was the garden, whose significance did not drop in the Imperial Era. They also used the gallery made of wood above the shops as a flat.

In the age of the Samnites (4th - 3rd century BC), the outer walls were built from limestone (opus quadratum) from the Sarno valley. Many important houses were built in the 2nd century BC (House of the Faun, House of the Labyrinth) from grey tuff from Nuceria. They used the mixture of volcanic sand and lime as binder. Opus reticulatum, wall of small tuff blocks arranged slantwise in a mesh structure became popular in the Imperial Era. In the last period of the city, after the earthquake, they used mostly tiles for construction.

Houses were often decorated with wall-paintings; their interpretation began in the second half of the 19th century when they started examining whole group of decorations. Based on results of these researches, the wall paintings could be categorized into 4 styles. Although the styles came after another, they could occur together at the same time. The oldest style resembles the quaderes wall construction. The eastern marble appears on wall paintings as building material. In some cases, floral elements or representations are incorporated into the decoration called crustification. The emblema motifs – transposition of a painting into a mosaic – emerged in this period. The most famous is the mosaic of Alexander the Great, which was found in the exedra – a recess, usually set into a building's façade – of the House of the Faun. It is a mosaic depiction of a painting made in 315 BC. The second style (90-20 BC) is the so called architectonic style which almost reforms the premise into a porticus, a pillared hall or a basilica with several bodies. The architectural elements seemingly enlarge the smaller rooms. The darker tones only come out in the footing, the middle and upper sections are scarlet and golden. The mosaics of this period show stereoscopic patterns. The third style (20 BC – 45 AD) divides the sections of the wall with candlestick elements. The middle part is thin, framed with candlesticks. The tympanum in the middle is bordered by ivory or metal pillaretes. The middle section is filled with some kind of text while the side panels contain floating figures. Egyptian decorations – lotus flower, sphinx or hydra – are quite frequent too. The most significant wall paintings of this third style are in the Boscotrecase (Imperial Villa) or the House of the Cithara. The characteristics of the third style are the vignettes, the richness of the additional decorations on the pillars ornamenting the walls at the peak of the rooms. The depiction of the garden emerges in this style, which gives the impression of a real space (House of Lucretius Fronton), as well as the iconography of the pharaoh with its Alexandrian Greek influence.

Typical elements of the fourth style are the borders taken from the decorations creating the illusion of the textile. These are framing the middle part of the wall, the perspective architectural elements, which are dividing the fields of the middle part, and the mythological themes filling the whole field. During the restorations after the earthquake in 62 AD, copies of famous paintings were put back on the walls, creating, thus, galleries from the walls of the houses (House of Meleagros, House of the Vetti, House of the Tragic Poet). In the last stage of the city, even the façades of the houses were decorated with paintings. The homes and their residents were guarded by different deities; they were the Lares, who were considered to be part of the home and family. The lararium was painted on the wall of the kitchen or the server rooms, but we know it from the poets, among others, that it was not rare to place the painted or carved effigies of the guardian deities in the niches in the corner of the atrium.

An example of the impressionist painting technique – in which colours were dominant – is the picture depicting the fight between the people of Pompeii and Nuceria, which took place in the amphitheatre in Pompeii in 59 AD. Since it resulted many dead and injured, the senate banned Pompeii from organizing games in the amphitheatre for 10 years. The richness of the group of findings deriving from homes of the cities around the Mount Vesuvius is by far the greatest of all Roman quarries. Unfortunately, in previous research, experts only dealt with the objects themselves, not the connections between the findings or the circumstances of their emergence. Mostly the silver sets drew their attention (House of Meleagros, Villa of Boscoreale). Craftsman from Capua were excellent in making sale-work, who produced bronze bowls, oil lamps or samovars.

Thanks to its geographical location, Pompeii took part in mercantilism as early as the 6th century BC. It had both inner port and seaport, which was essential in the inter-provincial goods exchange. Evidencing this abundant commercialism,

a wax board documenting 300 transactions was found in the House of Tricliniums, owned by the Sulpicius banker family. The exported goods travelled as far as the Hispanic Ampurias, the Gaul Cannes or Carthage. Pompeians would buy honey in Hispania and olives, fish and oil in Africa. The garum (fish-sauce) could be produced in Pompeii too. The city's food market, the macellum was built on the east side of the forum. Its additional part was the forum holitorium, the vegetable market. There were several industrial and service activities in the city, which can be concluded from the capital equipment, captions and wall paintings.

People spent most of their free time in baths; Pompeii had stabiaei thermae from the 4th century BC but there were three other baths in the city and right next to its seagate. For wrestling and exercise, they had the palaestra, an open area surrounded by covered porticoes. The Large Palaestra was built in the age of Augustus, next to the amphitheatre. The Large Theatre was constructed in the 2nd century BC, which was reconstructed and extended in the Augustus era. The covered Odeion stood next to the Large Theatre, providing space for musical performances. The amphitheatre in Pompeii is the oldest example of this type of buildings; it was built in early years of the colony, which was founded in 80 BC. The performances were the gift of the magistrate to the people; the names of the editors financing them were saved along with the names of the gladiators in pairs. Following the earthquake in 62 AD, the Large theatre was reconstructed into a ludus gladiatorum, a gladiator barracks. Many armours, helmets and weapons were found there.

Citizens honoured Hercules as their patron. The temple of The Capitoline Triad (Jupiter, Juno, Minerva) stood on the forum, and the Temple of Apollo on the west side of the square. The Egyptian Isis also had a large respect; besides her temple, several wall paintings give evidence of this cult taken root.

POMPEJE

życie i śmierć w cieniu wezuwiusza

114 oryginalnych
eksponatów
sprzed 2000 lat

05.10.2019
- 08.03.2020

MUZEUM
ARCHEOLOGICZNE
W KRAKOWIE
ul. Poselska 3

www.ma.krakow.pl

Organizatorzy/ Partnerzy:

Patronat medialny:

Patronat honorowy:

Piotr Cwik
Wojewoda Małopolski

Aldo Amati
Ambasador Włoch w Polsce

Katarzyna Likus
Konsul Honorowy Włoch

Witold Kozłowski
Marszałek Województwa
Małopolskiego

Jacek Majchrowski
Prezydent Miasta Krakowa

Ugo Rufino
Dyrektor Włoskiego
Instytutu Kultury w Krakowie

Na okładce: Marmurowy pomnik Wenus (Narodowe Muzeum Archeologiczne w Neapolu)

Na tylnej okładce: kaganek z brązu (Narodowe Muzeum Archeologiczne w Neapolu)